ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

ІННА БОЛЬШАКОВА
ІГОР ХВОРОСТЯНИЙ

Інтернет-підтримка

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

4 КЛАС

ЧАСТИНА 1

Державний Прапор України

Державний Герб України

Державною мовою в Україні є українська мова.

Конституція України
(розділ 1, стаття 10)

УКРАЇНСЬКА МОВА — НАЦІОНАЛЬНА МОВА УКРАЇНЦІВ

Державний Гімн України

Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

ІННА БОЛЬШАКОВА
ІГОР ХВОРОСТЯНИЙ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

ПІДРУЧНИК
для 4 класу

закладів загальної
середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано
Міністерством
освіти і науки
України

Харків
Видавництво «Ранок»
2021

УДК 811.161.2:028.1(075.2)
Б79

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 16.01.2021 № 53)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

Ілюстрації *Сюзанни Рибцової*

Обкладинка і макет *Анни Макарової*

Большакова І. О.

Б79 Українська мова та читання : підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1 / І. О. Большакова, І. Г. Хворостяний. — Харків : Вид-во «Ранок», 2021. — 128 с. : іл.

ISBN 978-617-09-6894-4

УДК 811.161.2:028.1(075.2)

Інтернет-підтримка

ISBN 978-617-09-6935-4
ISBN 978-617-09-6894-4 (ч. 1)

© Большакова І. О., Хворостяний І. Г., 2021
© Рибцова С. І., ілюстрації, 2021
© Макарова А. Л., обкладинка, макет, 2021
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2021

ЗМІСТ

Передмова 5

Розділ 1. Мова і мовлення

Я вивчаю українську мову 6
Повторення. Текст. Речення. Слово 7
Повторення. Текст. Речення. Слово. Орфограма 8
Повторення. Текст. Речення. Слово 13
Розвиток мовлення. Інструкція 15
Повторення. Текст. Речення. Слово 16
Повторення. Текст. Речення. Слово 17
Мова і мовлення. Усне та писемне мовлення 21
Ситуація спілкування. Стилі мовлення 23
Ситуація спілкування. Діалог і монолог 25
Писемне мовлення. Роди літератури 28
Писемне мовлення. Есей 30
Розвиток мовлення. Есей 32
Текст. Речення. Однорідні члени речення 33
Однорідні члени речення, з'єднані сполучником *і* 35
Однорідні члени речення, з'єднані повторюваним сполучником *і* 37
Однорідні члени речення, з'єднані сполучниками *а*, *але* 39
Повторення. Однорідні члени речення 41
Що я знаю / умію? 43

Розділ 2. Звуки і букви

Орфограма. Поняття про міфи 44
Правопис слів з орфограмою *ненаголошені е та и*. Міфи слов'ян 46
Правопис слів з орфограмою *ненаголошені е та и*. Міфи 50
Правопис слів з орфограмою *ненаголошені е та и*. Міфи 52
Правопис слів з орфограмою *м'який подовжений приголосний* 53
Правопис слів з апострофом. Міфи 54
Розвиток мовлення. Передбачаю наслідки 56
Що я знаю / умію? 56

Розділ 3. Лексичне значення слова

Значення слова.
Однозначні та багатозначні слова 57
Багатозначні слова й омоніми 59
Власне українські й іншомовні слова.
Застарілі та нові слова. Народна легенда 61
Синоніми. Народна байка 65
Антоніми. Байка 68
Сторінка письменника. Леонід Глібов 70
Поняття про фразеологізми 72
Уживання фразеологізмів 74
Розвиток мовлення. Розв'язую проблему 76
Що я знаю / умію? 76

Розділ 4. Слово. Будова слова

Повторення. Будова слова 77
Творення слів за допомогою префіксів і суфіксів 78
Творення складних слів. Авторська казка 80
Сторінка письменника. Іван Франко 86
Розвиток мовлення. Казка про тварин 88
Що я знаю / умію? 88

Розділ 5. Слово. Частини мови

Самостійні та службові частини мови 89
Іменник як самостійна частина мови 90
Відмінювання іменників 94
Називний відмінок іменників 95
Розвиток мовлення. Описую різні погляди 97
Родовий відмінок іменників 97
Давальний відмінок іменників 101
Розвиток мовлення. Текст-розповідь 107
Знахідний відмінок іменників 107
Орудний відмінок іменників 114
Місцевий відмінок іменників 120
Кличний відмінок іменників 125
Відмінювання іменників у множині 126
Розвиток мовлення. Досліджую тему 127
Що я знаю / умію? 127

(Закінчення розділу 5 див. у частині 2 підручника)

Дорогі друзі!

Вивчення мови може стати для вас дивовижною пригодою, сповненою цікавих відкриттів. У четвертому класі ця мандрівка особливо захоплива, адже ви не лише відкриватимете таємниці законів мови, а й досліджуватимете секрети усного й писемного мовлення, будете вчитися мислити критично й творчо, співпрацювати одне з одним, мріяти та підкорювати вершини разом!

Мова не лише допомагає вам висловлювати думки й почуття, цінувати й любити, — вона вчить розуміти себе й інших, дарує ключ до успіху.

Розпочнімо ж мандрівку!

Щиро — автори

Умовні позначення:

— читаю вдумливо

— пишу для себе

— досліджую мовлення

— працюю самостійно / вдома

— редагую

— мислю критично

РОЗДІЛ 1

МОВА І МОВЛЕННЯ

Я вивчаю українську мову

Українська мова — державна мова України.

держава
Україна

1 Спробуй прочитати речення. Чи складно це було зробити? Чому?

ვსწავლობ უკრაინულ ენას.

私はウクライナ語を勉強しています.

I study the Ukrainian language.

Я вивчаю українську мову.

- Чому у світі існує багато мов? Чому ти вчиш українську мову? Які мови вчать діти в різних країнах? Чому?

2 Прочитай. Визнач ключові слова в кожному абзаці. Перекажи текст за ключовими словами.

Учені вважають, що наша мова зародилася понад тисячу з половиною років тому. З того часу вона змінювалася, розвивалася.

Зараз українська мова — державна мова незалежної країни України. Ми пишаємося, що говоримо українською, бо наша мова має давню історію. Цінуй і вивчай українську мову!

- Спиши спонукальне речення. Перебудуй його на розповідне.

3 Склади та запиши три речення, використовуючи подані слова.

Учімо, спілкуймося, пишімо, говорімо, слухаймо, читаймо	Український, українська, українське, українські	Мова, слово, вірш, казки, пісні

Зразок. Учімо українську мову!

4 Розглянь інфографіку. Склади три запитання за її змістом. Постав запитання однокласникам й однокласницям.

5 Спиши. Зверни увагу на правопис слів із великої букви.

Державний Прапор України синьо-жовтого кольору. Державний Герб України — Тризу́б. Державний Гімн України — «Ще не вмерла України...».

Повторення. Текст. Речення. Слово

1 Розкажи, що ти знаєш про слово **канікули** за схемою на форзаці.

2 Прочитай. Доведи, що це текст.

ЧОМУ КАНІКУЛИ КАНІКУЛАМИ НАЗВАЛИ?

- Як ти гадаєш, як пов'язані між собою канікули та собака?

Поглянь на нічне *зоряне* небо. Там сяють *зорі*. Улітку вночі на небі ми бачимо *сузір'я* Великого Пса. Яка в ньому найяскравіша *зір-ка*? Сíріус. **У давнину люди називали зірку**

Канíкула. Тоді, у літній час, коли *зіронька* сяяла на небі, школярі відпочивали від навчання. Ці дні називали канікуля́рними. Спочатку канікулами називали тільки перепочи́нок улітку. Тепер це періоди між навчанням у будь-яку пору року, коли діти не відвідують школу.

Тож твоє дитяче життя — це школа — канікули — школа — канікули...

- Що ти дізнався / дізналася про слово **канікули**?

У кожного слова є своя історія виникнення. Дізнатися про історію виникнення слів ти можеш за **етимологíчним** словником.

- Випиши з тексту розповідне, питальне та спонукальне речення. Поясни різницю між ними.
- Установи зв'язок між словами у виділеному реченні.

- Випиши з тексту 5 іменників, 4 прикметники, 3 дієслова.
- Запиши споріднені слова до слова **зоря**. Познач корінь.

Дискусія. Т-схема. Точка зору.

Після канікул усі діти люблять ходити до школи.

- Запиши по три думки для двох точок зору.

Так, усі	Ні, не всі
1.	1.
2.	2.
3.	3.

Пишу для себе. Після канікул я люблю / не люблю йти до школи, тому що...

Повторення. Текст. Речення. Слово. Орфограма

1 Тема і головна думка. Проблема. Характеристика персонажа. Театралізуємо. Проєкт.

Передбачення за ключовими словами. Усно склади історію, уживаючи словосполучення: **перший день у школі**, **сирна піца**, **буркотливі олівці**, **проєкт про мене**.

Повість

ЗНОВУ ДО ШКОЛИ
(Уривок, скорочено)

- Пригадай, що ти відчував / відчувала в перший день у школі після канікул. Чому?

Джу́ді Му́ді не хотіла, щоб закінчувалося літо. Коли вона ходила до школи, їй не подобалося щодня причісуватися, учити правила правопису, не хотілося сидіти поруч із Фре́нком Пе́рлом.

— Перший день школи! — проспівала мама. — Уставай і вдягайся.

Джуді Муді натягла на себе ковдру і накрила голову подушкою.

— Джуді? Ти мене чуєш?

— Гр-р-р, — сказала Джуді.

- Про що ти дізнався / дізналася? Яку проблему порушено в тексті? Знайди в тексті слова, які підтвердять твою думку. Якими можуть бути шляхи розв'язання проблеми?

Поснідавши, Джуді побігла на автобус. Коли пізніше вона підходила до свого класу, там стояв її вчитель, пан Тодд, і запрошував усіх зайти.

— Доброго ранку, Джуді!

— Доброго ранку, пане Тодд, — відказала Джуді й тихенько захихотіла. — Чи є у вас дикобраз на ім'я Ро́джер?

— Ні, але в нас є черепаха Та́ксон. Тобі подобаються черепахи?

Джуді любила черепах. Але вона вчасно спинила себе:

— Ні, я люблю жаб.

— Ро́кі, ти сидітимеш біля вікна, а ти, Джуді, — попереду праворуч, — повідомив пан Тодд.

Вгадайте, хто сидів через прохід від неї? Френк Перл! Той самий, з яким так не хотілося сидіти поруч.

Пан Тодд повернувся обличчям до класу. На дошці великими буквами було написано: ВЕЛЕТЕНСЬКА СИРНА ПІЦА.

— Велетенська сирна піца — це на обід? — запитала Джуді.

— Це для словотвору. Слухайте мене! Ми спробуємо почати цей навчальний рік незвично.

- Про що ти дізнався / дізналася? Як ти гадаєш, що буде далі?

— Замість того щоб вставати та розповідати про себе, ви зробите колáж «Про мене». Усе про вас. Ви можете малювати, вирізати картинки чи фотографії та приклеювати речі, які розкажуть класові, що робить вас вами.

Колаж «Про мене»! Це зацікавило Джуді, та вона про це не сказала.

— Я роздам вам список ідей-підказок, які можна розмістити на колажі. Це, зокрема, і сім'я. Я також дам кожному папку, у яку ви складатимете речі, які хочете розмістити на колажі. А потім кожен буде розповідати класу про себе.

Ідеї для колажу «Про мене»

Хто я? Де я живу? Моя сім'я Мій найкращий друг

Улюблена домашня тварина Коли я виросту Захоплення Найгірша подія в моєму житті Найсмішніша подія в моєму житті

На уроках Джуді думала лише про себе, зірку її власного колажу «Про мене». Можливо, цей рік не такий уже й поганий.

— А тепер — час для орфогра́фії.

— Бе, орфогра́фія, — буркнула собі під носа Джуді, згадуючи свій поганий настрій.

— Бе, орфогра́фія, — погодився її друг Френк Перл.

Джуді уважніше подивилася на нього.

— Візьміть аркуш паперу й запишіть п'ять слів, захованих у написі, — ВЕЛЕТЕНСЬКА СИРНА ПІЦА.

Джуді взяла коробку новеньких олівців, розмальованих скаженими мордочками. «Буркотли́ві олівці — для абсолютно різних настроїв, — було написано на пакунку. — Чи ви коли-небудь бачили олівець, який має такий вигляд, ніби вранці встав не з тієї ноги?»

Чудово! Нові «буркотливі» олівці допомагали їй думати. Вона знайшла слова ЛІКАР, ЛИЦАР, ВАТА, заховані в написі пана Тодда. Та замість них написала: 1. НІ. 2. НІ. 3. НІ. 4. НІ. 5. НІ.

— Ти сьогодні не в гуморі? — запитав пан Тодд.

— Гр-р-р, — відповіла Джуді Муді.

- Про що ти дізнався / дізналася? Як ти гадаєш, що буде далі?

— Це дуже недобре, — сказав пан Тодд. — А я якраз хотів запитати, хто хоче піти до секретарки й забрати піцу. Це сюрприз із нагоди початку нового навчального року.

— Піца? Піца! Справді? — клас збуджено гудів.

— Тож хто сьогодні хоче забрати піцу? — запитав пан Тодд.

— Я! — закричала Джуді.

— Я! Я! Я! Я! Я! — хором кричав увесь клас, махаючи в повітрі руками, як вітряками.

Рокі мовчки підняв руку.

— Рокі, чи не принесеш нам піцу? — спитав пан Тодд.

Коли Рокі повернувся з піцою, клас затих. Усі жували малесенькі квадратики сирної піци та слухали, як пан Тодд читає оповідання про пса, який їв піцу з ковбасою.

Коли він закінчив читати, Джуді запитала:

— Пане Тодд, чи можу я подивитися на ваш маленький столик для піци?

— Добре, ця річ буде твоєю, якщо завтра прийдеш до школи в доброму гуморі. Як думаєш, ти можеш погодитися на цю пропозицію?

— Так, пане Тодд! — вигукнула Джуді. — Так, так, ТАК!

За твором Мéґан Мак-Дóналд «Джуді Муді»
Переклад Наталії Ясіновської

Текст для мене	Текст для тексту	Текст для світу
Чим ця історія нагадує ситуації з твого життя чи життя тих, кого ти знаєш?	Познайомся із серією книг про Джуді Муді.	Дізнайся про перший день у школі в різних країнах.

- Чому Джуді Муді не любила орфографію? Пригадай вивчені орфограми та доповни таблицю прикладами.

Орфогра́фія — це система правил написання слів.

Апостроф	М'який подовжений приголосний	Префікси **роз-**, **без-**	Ненаголошені **е**, **и**
М'ятний, ...	Навчання, ...	Розділити, ...	Велика, ...

- Склади 5 слів, використавши букви та склади зі словосполучення «велетенський смачний вареник».
- Випиши з тексту розповідне, спонукальне та питальне речення.
- Випиши з тексту 5 іменників, 4 прикметники, 3 дієслова.

2 Зроби колаж «Про мене» і презентуй його класу.

Повторення. Текст. Речення. Слово

1 Розглянь малюнки й розкажи, які бувають книжки. Як ти обираєш книжку для читання?

Довідка. Тонкі, прямокутні, товсті, з малюнками, аудіокниги, про динозаврів, електронні, без малюнків, круглі.

- Склади й запиши словосполучення зі словом **книжка**.

2 Прочитай слова і словосполучення. Поясни їхнє значення.

обкла́динка

паперо́ва кни́га

мета́ ство́рення

те́ма

зміст

словни́к

на́зва

а́втор

анота́ція

фо́рзац

дові́дник

бібліоте́ка

сторінки́

аудіокни́га

ві́дгук

худо́жня літерату́ра

науко́во-популя́рна літерату́ра

- Запиши слова групами. Придумай назву кожній групі.

  Зразок. Література: науково-популярна, художня. Іменники жіночого роду: анотація, бібліотека, … . Незрозумілі слова: роди літератури, анотація. Улюблені слова: паперова книга.

- Які слова не потрапили в жодну групу? Склади словосполучення з цими словами.

3 Науково-популярний текст. Тема. Мета створення. Ключові слова. Переказуємо.

Що спільне в глиняного горщика , очерету , дерева , шкіри тварини , шовку ?

Ці матеріали використовували для виготовлення книг. Людина робила глиняні та дерев'яні книги-дощечки , книги-звитки з папірусу та бересту , книги з пергаменту .

- З яких матеріалів виготовляли книжки в давнину?

А пізніше китаєць Цай Лунь винайшов папір. Як виготовляли папір?

Брали волокна **шовковиці**, деревну золу, **ганчірки**, старі **рибальські** сітки та прядиво (волокна рослини — коноплі). Усе це подрібнювали, щоб утворилися волокна, **змішували** з водою та **кип'ятили**. Потім розтирали суміш **до** пастоподібного однорідного стану. У суміш занурювали сито в **дерев'яній** рамі з бамбука, вичерпували ситом масу та струшували, щоб рідина стекла. У ситі утворювався тонкий рівний шар волокнистої маси. Цю масу перекидали на **гладкі** дошки. Дошки клали одна на іншу, пов'язували **в** стосик **й** укладали зверху **вантаж**. Затверділі та зміцнілі під пресом аркуші діставали з рам і **сушили**.

Папір став найкращим матеріалом **для** книг.

- Запиши виділені слова в таблицю.

Іменники	Прикметники	Дієслова	Службові слова

4 Доповни речення. Установи зв'язок між словами в реченні.

На дерев'яній полиці стояла товста книжка про … .

Розвиток мовлення. Інструкція

Інструкція пояснює, як щось можна робити. Наприклад: виготовити папір, спекти торт, пограти в гру або використовувати нову комп'ютерну програму.

вказівки́
настано́ви

Напиши інструкцію, використовуючи схему.

Напиши слово **інструкція**

Що ти будеш пояснювати іншим? Який результат маємо отримати?

Напиши список матеріалів, обладнання, інгредієнтів, які потрібні

Запиши кроки. Позначай їхню послідовність числами: 1, 2, 3... або словами **спочатку**, **далі**... Використовуй дієслова-вказівки, такі як: **поклади**, **візьми**, **змішай**, **вилий**

Пиши стисло та зрозуміло.

Інструкція

Як виготовити папір удома?

Що потрібно?

Макулатура (наприклад, одна стара газета), два паперові рушники, качалка, блендер, тепла вода, ножиці, миска, для рамки — прямокутна ємність з одноразового непромокального посуду, сітка.

Порядок роботи

1. Спочатку розірви чи поріж макулатуру на дрібні шматочки розміром не більше ніж 2 см.
2. Замочи в теплій воді на 30 хвилин.
3. Зроби рамку. Для цього візьми одноразову ємність, прикріпи на дно шматок сітки.
4. У суміш макулатури та води додай стільки води, щоб подрібнити блендером.
5. Потім вилий суміш у мисочку.
6. Опусти в суміш рамку й обережно дістань її.
7. Далі дай воді стекти. На рамці мають залишитися волокна.
8. Поклади рамку на сухий рушник волокнами вниз. Прибери рамку.
9. Візьми шматок паперу та накрий вологий лист на рушнику. Прокачай його качалкою і залиши сохнути на ніч.
10. Уранці ти можеш написати на папері те, що захочеш.

Повторення. Текст. Речення. Слово

1 Прочитай. Порівняй значення споріднених слів.

Читали ми читали,
Казки перечитали,
Повість дочитали,
Скоромовку начитали,
П'єсу прочитали,
Загадку зачитали,
Новину вичитали.

Завдання на вибір.

1. Спиши словосполучення. *Зразок.* Перечитали казки.

2. Запиши словосполучення, замінюючи іменники. *Зразок.* Перечитали **повідомлення**.

3. Запиши словосполучення, замінюючи дієслова на інші з таким самим префіксом. *Зразок.* **Пере**писали казки.

2 Розкажи, з якою метою ти читаєш книжки́. Добери до кожної кни́жки відповідне слово. Поясни свій вибір.

навчати | розважати | сміятися | сумувати

думати | інформувати | плакати | радіти

- Склади словосполучення з трьома словами на вибір. Визнач головне та залежне слова. Постав питання від головного слова до залежного.

  Зразок. Інформувати про риб, радіти життю.

- Допиши до дієслів спільнокореневі іменники та прикметники.

  Зразок. Навчати — навчання, навчальний.

Редагую. На одній книжкова полиці нерозташуєш усі Книжки світу.

3 Доповни таблицю.

Переваги та недоліки читання електронних книжок.

Переваги	Недоліки
1. Можна взяти із собою одночасно кілька книжок, вони не займатимуть багато місця. 2. ... 3. ...	1. Більше втомлюються очі під час читання. 2. ... 3. ...

- Напиши текст, порівнюючи паперову книжку й електронну.

4 Склади історію про паперову й електронну книжки. Чи зможуть вони потоваришувати?

Повторення. Текст. Речення. Слово

1 Книга. Вибір книги. Відгук. Анота́ція. Повість. Уривок. Проблема. Характеристика персонажів. Театралізуємо.

- Прочитай анотацію. Про що ти дізнався / дізналася?

Анна, якій скоро буде десять років, страшенно любить читати. Якось вона дізнається, що стається з тими книжками, яких ніхто не позичає в бібліотеці. Їх просто знищують! А це значить, що всі її улюблені друзі, яких вона знайшла в книжках, теж можуть зникнути. Чи зуміє дівчинка вигадати спосіб, як цьому зара́дити? І чи зможе

розкрити таємницю історії про зачарований ліс та її загадкового автора? Любов до книжок і до нових світів, які вони відкривають, мають їй у цьому допомогти.

- Чи допоможе тобі анотація вибрати цю книгу для читання? Чому?
- Які слова в анотації найбільше привернули твою увагу? Чому?

ДІВЧИНКА, ЯКА РЯТУВАЛА КНИЖКИ

(Уривок, скорочено)

зачин

Ця історія почалася в бібліотеці. Анна часто ходила туди після уроків. Пані Мóнсен, яка там працювала, й Анна були добрими подругами.

головна частина

Зав'язка. Одного разу, коли Анна прийшла в бібліотеку, пані Мóнсен була засмученою.

— Чому ви сумна? — запитала Анна.

— Через книжки, які ніхто не позичає.

— А чому їх ніхто не позичає?

— Бо чимало людей не здогадується про їхнє існування.

Тієї миті за спиною Анни хтось чхнув. Вона озирнулася. На ослíнчику біля полиці стояв маленький худорля́вий чоловічок зі стосиком книжок у кошику.

— Вибачте, що завадив, — прошепотів він, зліз із ослінчика й пошкутильга́в геть із кімнати.

— Хто це? — запитала Анна.

— Мíльтон Берґ, який працює внизу, у фóндах.

— Він такий сумний, — промовила Анна.

— Йому боляче знищувати книжки, котрі ніхто не читає.

— Він знищує книжки? — обурилася Анна.

— Йому зовсім не хочеться, але він мусить. Директор бібліотеки каже, що зайві книжки займають багато місця. Якщо він їх не знищуватиме, його звíльнять із роботи.

Розвиток дії. Анна замислилася. Якщо книжки, які ніхто не читає, знищать, то зникнуть і люди в них. Страшно про таке й думати. Анна ледь не розплакалася.

- Про що ти дізнався / дізналася? Яку проблему порушено в тексті? Чому ти так гадаєш? Як її будуть розв'язувати?

— Ми повинні врятувати книжки. Тож мусимо подбати, щоб книжки читали. Це єдиний спосіб їх урятувати.

Анна вибрала п'ятдесят книжок і читала днями й ночами. За чотири тижні вона втомилася, захотіла відпочити та прочитати маленьку книжечку «Зачарований ліс». У ній ішлося про хлопчика, який втратив бабусю. Він пішов у зачарований ліс і побачив дерево, яке говорило, як бабуся. Бабуся сказала, що хоче розповісти хлопчику про фантастичну пригоду, яка чекає на нього в майбутньому. Але наступна сторінка була порожньою. Анна вирішила, що кінець розповіді зник, і почала його шукати.

Уранці Анна принесла книжку до класу. Ніхто її не читав. Усім кортíло довідатися, про що фантастичне в ній ішлося.

У шкільній бібліотеці й у жодній книгарні міста цієї книжки не було. Усі почали її шукати. Пізніше книжки

закупили, але в жодній із них не було написано, про що розповіла хлопчикові бабуся.

І тоді Анна зрозуміла, що той, хто написав книжку, не хотів цього розповідати. Ніхто не знав і письменника на ім'я Вальдемáр Сáєр.

Анна пропонує однокласникам дописати кінцівку книжки. Поступово про книжку дізнається все місто, а згодом і вся країна. Усі починають придумувати свою кінцівку книжки, але ніхто не знає, що мало бути насправді, ніхто не знає автора. Анна запитує в бібліотекарки про автора книги. Пані Мóнсен говорить, що не може розкрити таємницю. Дівчинка здогадується, що зможе познайомитися з автором лише тоді, коли відгадає, якою має бути остання сторінка книжки.

Тієї ночі Анна не могла заснути, думала про «Зачарований ліс» і фантастичну пригоду, про яку мав знати Вальдемáр. Вона не могла довідатися, що ж це була за пригода, не дочитавши книжки.

— Так само й зі мною, — подумала Анна. — Я ж не знаю, що станеться завтра. Я ще не жила у «завтра».

Вона глянула у вікно. Сонце вже встало. Почався новий день. «Завтра мені виповниться десять років, — думала Анна, — і мені страшно. Але як можна боятися того, чого не знаєш? Ні, не хочу про це думати. Хочу думати про „Зачарований ліс"». Анна встала з ліжка. Узяла чистий папір. Сіла за письмовий стіл і втупилася в білий аркуш. **Кульмінація.** Спершу їй нічого не було видно. Але за дві хвилини вона почала бачити. Те, чого ніколи не бачила раніше. Папір на столі немов ожив. Він тягнув її донизу, притягував до себе. Анна заплющила очі й почала думати. Про те, що її очікує в майбутньому.

- Про що ти дізнався / дізналася? Чому Анна боїться дня народження? Яку проблему порушено в тексті?

— Я не боюся свого десятого дня народження. Навпаки, я радію. Тепер я знаю, як закінчиться книга.

Розв'язка. Анна приїхала до бібліотеки, щойно та відчинилася. Дівчинка вийняла з торбинки конверт і простягнула його пані Мóнсен:

— Зможете передати листа Вальдемáрові Сáєру?

— Це закінчення «Зачарованого лісу»?

— Мабуть, за відповіддю я прийду завтра.

— Не треба чекати до завтра. Я зараз передам автору твій лист.

кінцівка

За кілька хвилин Анна спустилася з пані Мóнсен довгими сходами вниз. Це був він! Мільтон Берґ.

— Ти мала рацію. Саме так завершується ця історія.

І Мільтон Берґ простягнув Анні чистий аркуш.

За Клáусом Гаґерýпом
Переклад Наталі Іваничук

- Що ти відчуваєш після читання тексту? Чому?
- Постав запитання до тексту за схемою. Відшукай у тексті відповіді на ці запитання.

Хто? → Що? → Де? → Коли? → Який?

- Яку проблему порушено в оповіданні? Чому дівчинка здогадалася про чистий останній аркуш? Чому аркуш був чистим?

Пишу для себе. Яким ти уявляєш своє майбутнє?

Редагую. На урок діти писали анотація на книга. лілія записати автор і назва книги. юрій розповідати про події. яна описати персонажів. ярослав намалювати ілюстрацію.

Мова і мовлення. Усне та писемне мовлення

Учися розрізняти поняття «мова» і «мовлення». Коли знайомишся зі звуками й буквами, із частинами слова та частинами мови, з будовою словосполучень і речень, ти вивчаєш мову.

Ти спілкуєшся з друзями, слухаєш чи говориш , читаєш або пишеш . Це усне та писемне мовлення.

1 Розкажи про слова **мова** й **мовлення** за схемою на фóрзаці.

2 Запиши речення в таблицю.

Усне мовлення	Писемне мовлення
Я з мамою обговорюю похід до зоопарку.	Я пишу діалог для вистави.

Сестра записує слова на диктофон. Я з друзями спілкуюсь у чаті. Брат записує інформацію про тварин. Бабуся розповідає рецепт пирога. Тато записує доповідь.

3 Створи діаграму Венна. Порівняй усне та писемне мовлення.

Довідка. Ситуація спілкування, жести, міміка, інтонація, емóдзі, емотикóни, онлайн, офлайн, розділові знаки, правопис, вимóва, наголос, правила.

4 Що таке «культура мовлення»? Перебудуй неправильні поради так, щоб вони стали правильними. Запиши.

Культура мовлення

Усне мовлення

1. Викрикуй усі речення. Хай звучать з однаковою інтонацією.
2. Наголошуй слова так, як сам придумаєш.
3. Удавай, що слухаєш.

Писемне мовлення

1. Пиши речення з малої букви, щоб не можна було побачити їхні межі.
2. Пиши речення без розділових знаків.
3. Пиши нерозбірливо й неохайно.

- Як говорить і пише людина, яка володіє культурою мовлення?

5 Прочитай і спиши. Підкресли дієслова.

У тебе є твоє внутрішнє мовлення . Ти можеш «говорити про себе», коли думаєш, розмірковуєш, не вимовляючи думки вголос, коли читаєш мовчки.

Пишу для себе.

1. Про що я розмовляю сам із собою?

2. Чому люди розмовляють?

Ситуація спілкування. Стилі мовлення

1 Розглянь малюнок. Розкажи про ситуацію спілкування в бібліотеці. Склади діалог між бібліотекаркою і дітьми; між дітьми.

- Опиши одну із ситуацій спілкування з власного життя.
- Придумай різні ситуації спілкування. Доповни таблицю.

Хто спілкується? *Адресант й адресат*	Де та коли спілкуються? *Місце й час*	Для чого спілкуються? *Мета*	Про що говорять? *Тема*
Учень і блогер	Удень, клас	З'ясувати вподобання	Книжки

Зразок. Учень спілкується з блогером удень у класі. Вони обговорюють улюблені книжки.

- Склади діалог до однієї із ситуацій на вибір. Запиши.

2 Розглянь різні ситуації з життя. Подумай, який стиль мовлення доречно використати в кожній з них.

діловий стиль	розмовний стиль	науковий стиль	художній стиль	публіцистичний стиль

Я роблю оголошення

Я роблю наукову доповідь

Я читаю новини

Я розмовляю з другом / подругою

Я записую презентацію для блогу

Я дискутую

Я пишу казку

- Перебудуй три речення так, щоб вони стали питальними й спонукальними.

Зразок. Я читаю новини. Що я читаю? Читай новини.

3 Досліджую медіа. Новина́. Читаю і спілкуюсь онлайн.

ПРО КНИЖКИ

Софія Павло́вська з Луцька — наймолодша українська блогерка, яка в ютубі розповідає про прочитані нею книжки (у неї вже 47 відео!). Зазвича́й щомісяця дівчина читає десь сім книжок.

Як виникла ідея створення блогу? Софія прочитала цікаву книжку та вирішила дізнатися думку інших дітей про неї. Але не знайшла ні жодного відеоогляду, ні допису в соцмере́жах. Тоді дівчина вирішила записати власне відео, щоб розповісти про книжку

Блог — вебсайт, що має вигляд «щоденника подій».

і зацікавити нею інших. Спочатку відео знімала мама. Потім Софія поставила телефон на мольберт, який використала як штатив.

Тепер юна блогерка продовжує знімати відео про книжки, які їй подобаються, а не розчаровують. Дівчинка стверджує, що про книжку, яка не подобається, розповісти складніше.

Софія хоче зацікавити однолітків читанням і переконана, що діти, які кажуть, що не люблять читати, ніколи не розгортали справді цікавої для них книжки.

За матеріалами Наталії Климко

- Проаналізуй новину за питаннями.

Хто створив блог? З якою метою? Чим блог може мене зацікавити? Чи хочу я щось зробити після читання новини про блог? Чи дійсно мені це потрібно?

- Напиши відгук про свою улюблену книжку. Запиши відеовідгук про неї. Поділися текстом і відео з друзями онлайн.

- Порівняй текст і відео. У яких ситуаціях краще записувати текст, а в яких — відео?
- Чи переглядаєш ти відео блогерів? Які блоги тебе цікавлять? Чому?

Дискусія. Т-схема. Точка зору.

Чи варто довіряти всьому, що говорять і показують блогери?

- Запиши по три думки для двох точок зору.

Так	Ні
1.	1.
2.	2.
3.	3.

4 Спиши один з абзаців тексту на вибір. Підкресли дієслова.

Ситуація спілкування. Діалог і монолог

— Що таке **діалог**?
— Це розмова двох осіб.

А **монолог** — це висловлювання однієї особи.

1 Прочитай. Визнач, де діалог, а де — монолог.

1. — Чи боїшся ти виступати перед класом?

— Так, дуже. Бо я можу помилитися.

— Ти ж навчаєшся в школі, а коли навчаєшся, то, буває, робиш помилки.

— Так, але я ще червонію та плутаю слова.

— Чи вдається тобі хоч колись бути спокійним?

— Так, я буваю спокійним, але коли я виступаю перед класом, я зовсім один.

— Невже усі неодмінно проти тебе?

2. Я не виступаю перед класом щодня. Виступати буває приємно, а буває і ля́чно. Тому що слухачів багато, і мені не байдуже, що вони про мене будуть думати. Мені хочеться їм сподобатися. Іноді я так хвилююся, що й сло́ва не вимовлю. Я не хочу ставитися до себе занадто суворо. Я ж можу помилятися. Буду тренуватися виступати перед класом. Навчитися можна, якщо тренуєшся.

За ідеєю Оскара Бреніф'є

- Склади діалог, у якому хтось дає поради для вдалого усного виступу.

Пишу кожну репліку діалогу з нового рядка.
Перед кожною реплікою ставлю тире.

2 Досліджую медіа. Новина́. Читаю і спілкуюсь онлайн.

БУЛІНГ ЗА КНИГИ

Англійського школяра, який страждав через бу́лінг за любов до книг, підтримали відомі письменники, зірки та книгарні.

Ка́ллум Ме́ннінг вів блог «Книжковий ака́унт Ка́лла», у якому розповідав про прочитані книги. Коли хлопець почав відвідувати нову школу в місті Саут-Шилд, діти в класі створили груповий чат, у якому почали глузува́ти з нього. Сестра Каллума написала в соцмережах допис

про це. За її словами, однокласники брата створили чат, у якому сміються з його розповідей. Вони спеціально додали Ка́ллума, щоб він міг це читати. Хлопець також написав, що особливо неприємно, коли ти читаєш жарти про себе, але не маєш можливості відповідати, бо заблоко́ваний.

Допис одразу став вірусним і викликав бурхливу реакцію аудиторії.

Багато людей почало підтримувати хлопця. Працівники книгарні написали: «Розповідати про книги — це чудовий спосіб мати друзів та дізнаватися про нові книжки. Продовжуй і надалі розповідати про книги». Книгарня вирішила подарувати Ка́ллуму книжку.

Про хлопця дізналися й письменники. Одна з його улюблених авторок написала підбадьо́рливий лист, у якому запропонувала вислати свою нову книжку для рецензії. А письменник-фантаст Метт Гейґ написав, що пам'ятає, як йому самому в дитинстві доводилося приховувати любов до книг, щоб деякі його товариші не насміхалися з нього.

Після такої підтримки хлопець сказав: «Як добре знати, що є небайдужі люди».

За матеріалами сайту новин BBC.News.Україна

- Проаналізуй новину́ за питаннями.

Хто створив блог? З якою метою? Чим блог може мене зацікавити? Чи хочу я щось зробити після читання новини про блог? Чи дійсно мені це потрібно?

- Розповідь хлопця про книги є діалогом чи монологом? Чому?
- Склади монолог про улюблену книгу. Розкажи його у класі.

3 Спиши кілька речень, які найбільше вплинули на тебе. Чому?

Писемне мовлення. Роди літератури

1 Розкажи, що ти знаєш про роди літератури.

2 Прочитай тексти. Подумай, до творів яких родів вони належать. Поясни свою думку.

1. Книги — морська глибина:
Хто в них пірне́ аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії пе́рли виносить.

Іван Франко

2. ЯК ПОДРУЖИТИСЯ З ЧАКА́ЛКОЮ

Дія друга

Сцена 4

Клас Чака́лчиної школи. Парти, дошка, учительський стіл.
На партах купами навалено різноманітні штучні наїдки й напої: сухарики, чипси, шоколадні батончики, газована вода в пластикових пляшка́х.
Ори́на, Сія́р, Ірця і Сте́фа все це з великим апетитом поїдають.

Орина (*з повним ротом, періодично запиваючи газованою водою просто з пляшки*):

Дива та й годі! Оце так обід! Сухарики, чипси, кола, батончики... Саме те, що я найдужче

люблю! І те, що батьки дозволяють хіба зрідка і з великою неохотою. Чака́лка, виявляється, молодець!

Ірця: Ти обе-е-лезно! Батончики — се така дитяся хволо-о-ба...

Орина: Ага! Є ще кашлю́к, кір і скарлати́на. Краса! І всі — шоколадні батончики. Ням-ням! Наїмося і похворіємо Чака́лці на зло. Ми будемо лежати й балуватись, а Чака́лку вхопить інфа́ркт!

Сіяр: А що таке цей... ін-факт?

Орина: Хвороба така.

Сіяр: Ні, це недобре. Тоді й ми захворіємо, і Чакалка захворіє. І ніякої від цього не буде користі. Не школа, а лазаре́т.

Стефа: Якщо ми захворіємо, то балуватися не будемо. Тоді не хочеться балуватися. Але їсти все одно хочеться...

Заходить Чакалка.

Чакалка: Наїлися? Тепер усі за парти! Починаємо перший урок!

З твору Івана Андрусяка

- Спиши уривок поезії. Підкресли слова, які створили картинку у твоїй уяві. Придумай власне порівняння книги з іншими предметами, явищами.
- Прочитай уривок п'єси в особах. Про яку проблему йдеться? Як ти гадаєш, що буде далі?
- Створи список корисних продуктів і страв. Запиши їх за абеткою. Склади речення зі словами, які називають твої улюблені продукти.

Редагую.

Існує три роди літиратури: епос, лірека та пєса.

Завдання на вибір. Поясни письмово, що означає вислів:

1. «Говориш до нього, як до стіни».

2. «Говорить, мов шовком гаптує».

3. «Торохти́ть, як порожня бочка».

Писемне мовлення. Есей

1 Прочитай, які тексти писав хлопчик. Визнач їхні типи: текст-опис, текст-розповідь, текст-міркування.

Я переконую всіх, що життя в Кольоровій країні щасливе. Наводжу докази й приклади.

Я описую, які будинки, дерева, річки й небо в Червоній країні.

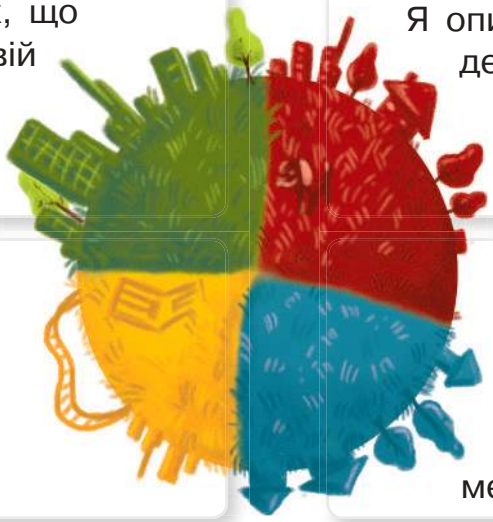

Я розповідаю історію, яка відбулася в Жовтій країні.

Я висловлюю свої думки та почуття про Синю країну. Ніби розмовляю з усіма про те, що мене хвилює.

- Скільки текстів-міркувань написав хлопчик? Чим вони відрізняються?

2 Текст про жителів Синьої країни називається **есе́**, або **есе́й**. Розглянь схему. Розкажи про особливості есе.

Есе = Есей

Особливий текст-міркування

Моя точка зору на проблему, подію

Пишу, ніби розмовляю з кимось

Наводжу приклади

Порівнюю ситуації, думки, ідеї

Пишу, щоб описати та пояснити свої думки

Добираю влучні слова

Кожний текст есе складається з трьох частин.

зачин Поясни, чому ти обрав / обрала цю тему. Чому ця проблема тебе хвилює? Чому ти вирішив / вирішила висловитися з цього питання? Дай зрозуміти, про що йтиметься в тексті.

головна частина Напиши, що ти думаєш про проблему. Яку маєш точку зору? Чим вона підкріплена? Намагайся, щоб твої думки були впорядко́вані за змістом. Пиши, наче розмовляєш із кимось.

кінцівка Підсумуй те, про що ти писав / писала. Зроби висновок.

3 Прочитай есей. Визнач зачин, головну частину і кінцівку. Поясни, чим відрізняються ці частини тексту.

Я багато разів чув, що потрібно бути добрим. На мою думку, це дуже непросто.

От уявіть ситуацію: вас ображають, а ви усміхаєтеся й намагаєтеся не думати погано про цю людину. З усіх сил намагаєтеся! Уявили? Гадаю, це складно навіть уявити. З іншого боку, якщо вам справді вдасться так відреагувати на образу, мабуть, це може зупинити кри́вдників. Принаймні моя мама каже, що добро обеззброює.

Тому мені здається, що бути добрим — це навичка, яку потрібно тренувати. Проте не в усіх ситуаціях треба бути пасивним. Добро теж потребує захисту. А ви як вважаєте?

- Доведи, що цей текст — есей. Використовуй схему із завдання 2.
- Прочитай думку хлопчика. Напиши есей, розмірковуючи над нею.

Я завжди добрий до інших, але мене постійно ображають. Тепер я вирішив ображати у відповідь.

4 Вибери прислів'я і напиши есей, пояснюючи його.

Від добра ніхто не тікає.	Добре ім'я краще багатства.	Добре роби — добре й буде.

Розвиток мовлення. Есей

Напиши есей «Чому я читаю книжки?»

1. Подумай, що спонукає тебе читати книжки.
2. Склади список причин, чому ти читаєш.

3. Склади список думок різних людей щодо питання «Чому варто читати книжки?»
4. Знайди інформацію в різних джерелах, запитай у рідних і друзів, знайомих.

5. Порівняй власні думки з думками інших людей. Що в них спільне? Чим відрізняються? Використай діаграму Венна.

6. Запиши свої думки на чернетку. Записуй речення, словосполучення, слова.

7. Напиши так, наче розповідаєш про свої думки комусь.

Мій список

1. Мама говорить, що читати корисно.
2. Дідусь щодня читає. Я хочу бути, як він.

Список думок інших людей

1. Дарує задоволення.
2. Дізнаюся багато нового.
3. ...

Я читаю книжки, тому що...
Книжкова шафа
Олесь не читає взагалі
Задоволення
Учителька дає завдання

Моя подруга Оля читає тільки підручник. А я — ні, тому що я отримую задоволення від читання, як і мій тато.

Я читаю, бо мама не дозволить грати в комп'ютерні ігри.

У моїх друзів немає книжкових шаф, а в моєму домі є велика книжкова шафа. І я хочу прочитати всі книжки.

Спочатку я напишу про... — Зачин
Потім про... — Головна частина
А наприкінці про... — Кінцівка

8. Подумай, як із записів на чернетці створити текст. Запиши його.

9. Визнач зачин, головну частину, кінцівку. Чи відповідають вони меті?

10. Прочитай текст другу / подрузі, учителю чи вчительці, рідним. Послухай їхні поради щодо запису думок.

11. Відредагуй текст: перепиши якісь частини, видали зайве чи напиши незрозуміле іншими словами, виправ помилки.

12. Запиши текст на чистовик і презентуй класу.

Текст. Речення. Однорідні члени речення

Текст складається з речень. Речення складаються зі слів. Більшість слів у реченні виконує певну роль. Є ролі головні. Підмет і присудок — це головні члени речення. Підмет і присудок — граматична основа речення.

Є ролі другорядні. Їх виконують другорядні члени речення, які пов'язані з головними.

1 Спиши. Визнач головні та другорядні члени речення. Обведи другорядні члени речення.

що роблять? *що?*
хто? *що?*

Кошенята п'ють молоко, вершки.

Знайди й обведи два слова, які:

- ✓ відповідають на одне й те саме питання;
- ✓ пов'язані з одним і тим самим словом;
- ✓ є одним і тим самим членом речення;
- ✓ потрібно вимовляти з перелічувальною інтонацією.

У реченні може бути кілька слів, які відповідають на **одне** й те саме питання, пов'язані з **одним** словом, є **одним** членом речення. Такі члени речення називають **однорідними**.

2 Назви́ однорідні члени речення. Який розділовий знак стоїть між ними?

що?
що?

Кіт з'їсть ковбаску, рибку.

чим?
чим?

Кошенята грають клубком, м'ячем.

Вимовляй однорідні члени речення з перелічувальною інтонацією. Став між ними кому. ◯, ◯, ◯

На ґанку сиділи кіт, кішка, кошеня.

Однорідними можуть бути й головні, і другорядні члени речення.

3 Порівняй речення. Спиши речення з однорідними членами. Визнач головні та другорядні члени речення.

Кошенята пили молоко.	Кігтик, Нюхтик, Сірик, Дряпик, Лапка пили молоко.
Кошенята спали.	Кошенята спали, гралися, стрибали.
Кошенята гралися іграшками.	Кошенята гралися м'ячиком, клубком, ведмедиком.

4 Спиши, розставляючи розділові знаки.

Удома в Руслани живуть хом'як папуга. Папуга кричить свистить говорить. Хом'як їсть зерно насіння яблуко.

- Якими членами речення є однорідні члени? Підкресли їх.

5 Визнач слово, від якого ти поставиш питання до однорідних членів речення. Запиши за зразком.

У бабусі жили кошеня, цуценя, козеня. Уранці, удень, увечері вони грали на подвір'ї. Кошеня ганялося за м'ячиком, клубком. Цуценя тягало пір'їну, палицю, кістку. А козеня буцалося.

Зразок. Жили (*хто?*) кошеня, цуценя, козеня.

- Чи можеш ти поставити питання від одного однорідного члена речення до іншого? Чому?

Від одного однорідного члена речення до іншого не можна поставити питання. Ці слова є рівноправними (тобто серед них не можна виокремити головне та залежне слова). Тому однорідні члени речення не є словосполученням.

Миша, кіт, цуценя грають м'ячем.

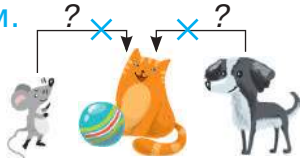

6 Прочитай. Що тебе здивувало?

ПРО ДИВА́ І ДИВАКІВ

(Уривок)

Жив десь-то на світі фіáлковий кіт.
Мав спину фіалкову, лапи, живіт,
Фіалкову мордочку, вуха і вуса.
Лиш хвостик мав чорний, як щіть сажотру́са.
І очі жовтющі, як двійко кульбаб.
Кіт мешкав у хатці, а з ним — Баоба́б...

Катери́на Міхалі́цина

- Доповни речення однорідними членами.

У фіолетового кота були фіолетові...

Пишу для себе.

1. Придумай історію про фіолетового кота і баобаб.

2. Придумай тварину незвичайного кольору. Опиши її.

Однорідні члени речення, з'єднані сполучником *і*

1 Порівняй речення. У якому випадку між однорідними членами речення кому ставити не потрібно?

Софія **і** Тарас читають журнал.

Софія**,** Тарас читають журнал.

Якщо ти поєднуєш однорідні члени речення сполучником **і**, кому між ними ставити не потрібно. ◯ і ◯

Став кому	Не став кому
◯ , ◯	◯ і ◯

2 Спиши, поєднуючи однорідні члени речення сполучником **і**.

Мирослава, Богдан проходять квест. Дідусь, бабуся розв'язують ребуси, кросворди. Мама, тато читають новини. У пеналі лежали ручки, олівці.

Зразок. Мирослава **і** Богдан проходять квест.

3 Доповни й запиши речення. Визнач головні члени речення.

Двері скрипнули і ...	Дзвінок дзеленчав і ...	Склянка впала і ...

Зразок. Двері скрипнули і відчинилися.

4 Запиши три речення з однорідними підметами, присудками, другорядними членами речення на вибір. Використовуй схему.

Однорідні підмети	Однорідні присудки	Однорідні другорядні члени речення		
Хто? Що?	*Що робити?*	*Який?*	*Коли?*	*Як?*
Олеся Святослав журнал блог	читати знаходити обирати писати	червоний жовтий зелений синій	уранці удень увечері уночі	старанно сумлінно наполегливо ретельно

Зразок. Олеся і Святослав знайшли новий блог. Я читаю книжки вдень й увечері.

5 Прочитай. Запиши до кожного речення схеми однорідних членів.

Ти говориш добрі і злі, ласкаві і грубі, сумні і веселі слова. Важливо відчувати і розуміти їх. Учитися спілкуватися увічливо і привітно з рідними і друзями, знайомими і незнайомцями.

- Спиши. Обведи сполучник **і** одним кольором, коми — іншим.

- Розглянь схему. Поясни, у яких випадках між однорідними членами речення потрібно ставити кому.

6 Склади речення, поєднуючи однорідні члени сполучником **і**.

Зразок. Газета і книжка лежать на столі.

Однорідні члени речення, з'єднані повторюваним сполучником *і*

1 Порівняй речення. Як потрібно ставити розділові знаки?

Кіт, миша співають.	Кіт і миша співають.	І кіт, і миша співають.
,	і	і , і

Якщо ти будеш поєднувати однорідні члени речення кількома сполучниками **і**, які повторюються, став між ними кому.

і , і , і

2 Спиши, поєднуючи однорідні члени речення сполучником **і**, який повторюється.

Олесь запросив на день народження Олю, Тараса, Артема, Алісу. Діти подарували Олесеві конструктор, ро́бота, книгу. Хлопчик пригощав друзів тортом, цукерками, чаєм.

Зразок. Олесь запросив на день народження і Олю, і Тараса, і Артема, і Алісу.

3 Склади два речення про себе, використовуючи схеми.

4 Запиши речення, замінюючи виділені слова однорідними членами. Уживай сполучник **і** з кожним з однорідних членів речення.

Підготуйся до святкування дня народження. Склей **різнокольорові** капелюшки. Виріж із паперу прапорці **різної форми**. Принеси вази для квітів із **різного матеріалу**.

Зразок. Склей і червоні, і жовті, і сині, і зелені капелюшки.

- Познач однорідні члени речення.

5 Вірш. Тема і головна думка. Мета створення. Персонажі. Читаємо в особах. Переказуємо історію. Театралізуємо.

МИШКА

Завелася в домі мишка,
шурхоти́ть вона з-під ліжка:
якщо мишка завелась —
то хоч з ліжка не вилазь.
Я кричу:
— Застря́г у ліжку,
термінóво кличте кішку,
як не кішку — то кота,
тут котяча смакотá!
Ки́ценькоооооо, врятуй
негáйно!
Киця ж мовила:
— Чекáй-но.
Раптом там під ліжком слон?
Чи пітон? А чи дракон?
Чи вовчи́ська?
Чи удав?
Ти хоч — хто там є — питáв?
— Хтось! — вимáнюю.
— Вилазь, бо пожежа
почалась,
і пахти́ть,
і кури́ть,
скоро ліжко все згори́ть!
І тоді,
від пилу сірі,
повискáкували звірі:
і вовчисько,
і дракон,
і пітон,
і навіть слон,
і удав,
і камбалá.
Ну, і мишка теж була.

Олéся Мáмчич

- У чому незвичність описаної події? Як ти гадаєш, що буде далі? Придумай продовження історії.

6 Доповни речення словами з вірша і запиши. Познач однорідні члени речення. Обведи сполучник **і**, який повторюється.

З-під ліжка повискакували і вовчисько, і...

Однорідні члени речення, з'єднані сполучниками *а, але*

1 Розглянь малюнок. Що відбувається? Доповни речення.

кухар кухарка	художник художниця	співак співачка	учитель учителька

По вулиці йдуть і кухар, і ... , і ..., і ... .

- Прочитай. Поясни зміст речень.

Кухар несе каструлю, **а** не глобус.
Кухар варить борщ, **але** не навчає дітей.

- Назви́ однорідні члени речення. Якими сполучниками їх поєднано?

Однорідні члени речення можуть поєднуватися сполучниками **а**, **але**. Перед ними завжди став кому.

◯, а ◯
◯, але ◯

◯, а ◯

Чайник гріється, а не кипить.

◯, але ◯

Чай холодний, але смачний.

2 Запиши за малюнком до завдання 1 речення з однорідними членами, які б поєднувалися сполучниками **і**, **а**, **але**.

Зразок. Художниця тримає в руках палітру і пензлики. Художниця тримає палітру, а не мікрофон. Художниця малює, але не співає.

3 Подумай, хто що тримає, хто до чого торкається. Склади речення з однорідними членами, з'єднаними сполучниками **а**, **але**.

Єва

Сергій

Артем

Аліса

Софія

Мирон

Зразок. Єва гладить поні, а не котика.

4 Запиши речення, поєднуючи по черзі однорідні члени речення сполучниками **і**, **але**.

Байки нас (смішать, навчають).

- Порівняй два речення. Чим вони схожі? Чим відрізняються? Якого значення надають реченню сполучники **і**, **але**?
- Як потрібно записувати кожне з речень? Чому?

5 Склади речення. Підкресли однорідні члени. Обведи сполучники.

Кицька спить	**а**	теплий
Олег кинув м'яч		мишку бачить
Ранок був похмурий	**але**	не гріє
Місяць світить		не попав у ворота

Зразок. Кицька спить, а мишку бачить.

Повторення. Однорідні члени речення

1 Порівняй речення. Що в них спільне? Чим вони відмінні?

Мама читає книгу.	Мама **і** тато читають книги.	Мама, тато, брат читають книги.
І мама, **і** тато, **і** брат, **і** сестра читають книги.	Мама читає книгу, **а** не гортає її.	Мама читає книгу, **але** не розповідає про неї.

- Запиши речення з однорідними членами. Обведи коми й сполучники різними кольорами.
- Склади й запиши схеми однорідних членів кожного речення.

2 Розглянь схему. Розкажи про розділові знаки в реченнях з однорідними членами. Склади речення до кожної схеми.

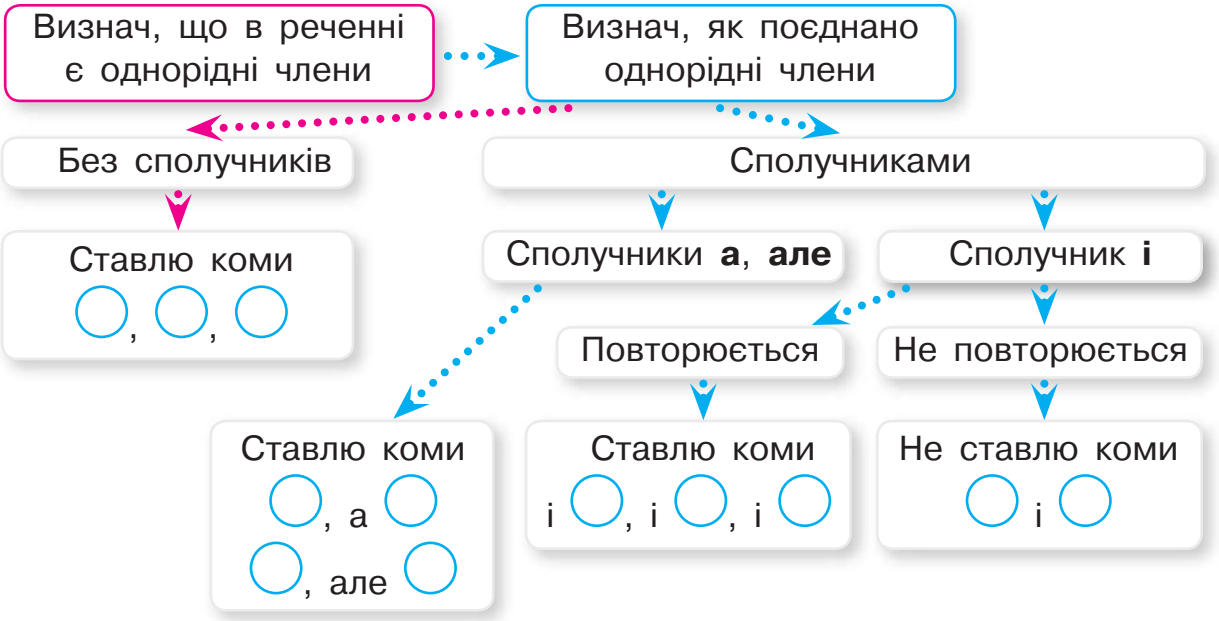

3 Заміни виділені слова однорідними членами речення і запиши їх, з'єднуючи інтонацією та сполучником **і**. Використовуй схему із завдання 2.

Ми прибираємо вдома. **Ми** чистимо килим пилососом. **Ми** витираємо пил ганчіркою. **Ми** поливаємо **квіти**. **Ми** розкладаємо речі у шафі. **Ми** виносимо сміття.

Зразок. Тато **і** *мама* готують обід. **І** *сестра*, **і** *брат*, **і** *бабуся*, **і** *дідусь* складають речі.

4 Порівняй речення.

У шафу діти складають шкарпетки і рукавички.
У шафу діти складають нові шкарпетки і чисті рукавички.

При однорідних членах речення можуть бути залежні слова. *Наприклад*. Ми приготували ***український*** **борщ**, ***сирну*** **запіканку**, ***яблучний*** **компот**.

5 Вірш. Рима, ритм. Настрій. Гумор. Запитання до автора.

ШКІДНИКИ́ У НАШІМ ДОМІ

- Кого називають шкідниками в домі? Чому?

Достеме́нно нам відо́мі
Шкідники́ у нашім домі.
Ясна річ, це — гризуни.
Мухи, міль і таргани.
А над ними головний —
Таємничий Домовий.
Безумо́вно, це вони,
Навіть влітку й восени,
Мають **ка́посні** мане́ри:
Розмальовують шпале́ри,
Б'ють нечу́тно тарілки́.
Ни́шком палять сірники́.
Остато́чно, до кінця́,
Доламали нам стільця́,
Й навіть зранку до сніданку
З'їли джему майже банку,
Й знов поставили за скло —
Наче так воно й було!
Достеме́нно нам відомі
Шкідники у нашім домі.

Григорій Фалькович

- ***Запитання до автора.*** Дай відповіді на запитання до автора.

На яке запитання автор шукає відповідь?

Як її доводить?

Яку висловлює думку?

Який робить висновок?

- Прочитай вірш, замінюючи виділені слова синонімами.

Ка́посний — неприє́мний; достеме́нно — дійсно; ни́шком — по́тай, тає́мно.

- Доповни речення словосполученнями з вірша. Обведи однорідні члени речення.

У домі живуть шкідники: мухи, … .
Шкідники розмальовують шпалери, … .

Пишу для себе. Чи вказує автор прямо на тих, хто є шкідниками й має «капосні манери»? Чому?

6 Склади три речення про свої обов'язки по господарству. Уживай однорідні члени речення.

Що я знаю / умію?

1 Запиши речення, розставляючи розділові знаки. Установи зв'язок між словами в реченні. Обведи однорідні члени речення.

У зошиті Поліна пише ручкою олівцем фломастером.

2 Спиши, розставляючи розділові знаки. Визнач головні та другорядні члени у виділеному реченні.

На уроках учні читають пишуть малюють співають. На уроці музики Анна не танцювала а співала. На фізкультурі Андрій бігав стрибав. На математиці Дарина розв'язувала складну але цікаву задачу. На уроці малювання Ігор намалював і слона і верблюда і крокодила.

3 Заміни виділені слова однорідними членами речення.

Риби живуть у воді. **Дерева** ростуть у парку. Тато грає на **музичних інструментах**.

Пишу для себе. Напиши, що ти робиш на уроках української мови. Уживай однорідні члени речення.

Орфограма. Поняття про міфи

1 Розкажи про звуки та букви, використовуючи фо́рзац підручника. Запиши дванадцять слів із буквами, які позначають два звуки, за абеткою.

2 Назви орфограми в усіх словах. Зроби звуко-буквений аналіз.

Кош**е**ня **Н**юх **с**ховалося **за м’як**ий **д**иван.

Ненаголошені *е/и*	Велика буква у кличках тварин	Префікси *з-, с-*
Велика буква на початку речення	Правопис прийменників	Апостроф ’ у коренях слів

- Добери приклади до кожної з поданих орфограм.

Щоб записати слово правильно, ти використовуєш певне правило чи пишеш за традицією.

Орфограма — це правильне написання слова, яке потрібно вибрати з ряду можливих. Ти можеш перевірити орфограму за орфографічним словником.

3 Назви однакові орфограми для кожної пари слів. Поясни правопис.

Перу́н — **В**е́лес, гр**и**мі́ти — бл**и**ща́ти, **роз**гні́ваний — **без**сме́ртний, **с**пали́ти — **з**берегти́, сло**в’я́**ни — дере**в’я́**ний, жи**ття́** — зі**лл**я, ма**льо́**ваний — ко**льо**ро́вий, міф — бог.

- Як перевірити правопис слів? Пара яких слів не пов’язана однаковою орфограмою? Чим ці слова схожі?

4 Прочитай.

ПРО МІ́ФИ

У давнину наші предки не могли пояснити закони природи. Вони думали, що у світі все залежить від богів чи ду́хів. Боги — безсмертні, наділені чудоді́йною силою.

Одне одному переповіда́ли люди історії про богів, духів, героїв. Такі о́повіді назвали **мі́фами**.

- Розкажи своїми словами, що називають міфами.

5 Знайди зображення слов'янського бога / богині за описом.

1. **Перу́н** — бог грому та блискавки, покровитель хліборобства. Священна тварина — вепр, рослина — дуб.
2. **Сваро́г** — бог неба, покровитель ковальства.
3. **Даждьбо́г** — бог Сонця, достатку.
4. **Мокоша** — богиня дощу й життя, покровителька прядіння і ткацтва. Їй приносили снопи льону, вишиті рушники.
5. **Ве́лес** — бог багатства, торгівлі, мистецтва, охоронець великої рогатої худоби.

- Уяви, що ти можеш зобразити кожного бога / богиню мовними та немовними звуками. Які це звуки? Як можна записати ці звуки? Чи можна записати немовні звуки буквами?

6 Текст. Визначаємо ключові слова в кожному абзаці. Переказуємо.

ПЕРУ́Н

Перу́н — верхо́вний бог давніх слов'я́н, бог грому та блискавки, родючості, покровитель хліборобів.

У давнину люди вірили, що високо в небі Перун мчить у своїй **колісни́ці**, **запря́женій** вогнегри́вими кіньми. Гримить колісниця — **чують** грім. **Летять** стріли Перуна — бачимо блискавку. А потім піде **дощ**, **щедро** зро́шуватиме землю для гарного врожаю.

Днем Перуна вважали четвер, а його священним деревом — дуб. Перед ідолом Перуна розпалювали вóгнище з дубових гілок. Біля підніжжя ідола воїни розкладали зброю. А в походах попéреду війська возили фігуру **дерев'яного** Перуна, щоб захищав військо від ворога.

Ідол — статуя, що зображує бога.

- Перекажи текст за ключовими словами.
- Про сильний дощ кажуть, що він періщить. Чому?
- Як пов'язаний вислів **після дощику в четвер** із Перуновим днем?
- Знайди орфограми у словах із тексту. Поясни правопис слів.
- Спиши другий абзац. Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

7 Склади абетку зі слів одного тематичного ряду.

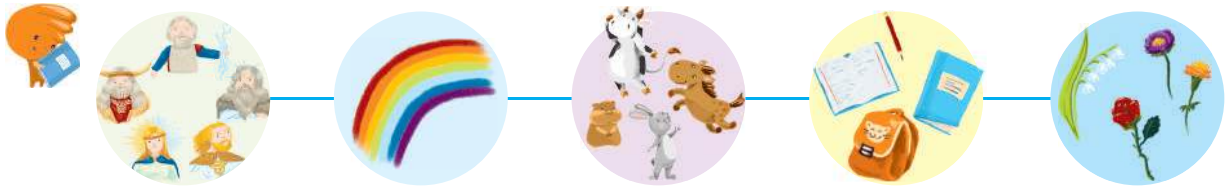

Абетка богів — Абетка кольорів — Абетка тварин — Абетка предметів — Абетка квітів

Правопис слів з орфограмою *ненаголошені е та и*. Міфи слов'ян

1 Запиши слова за абеткою. Поділи їх на склади. Постав наголос.

- Чому в словах можуть бути наголошеними й перший, і другий, і третій склади?
- Обведи слова з ненаголошеними **е** та **и**. Як перевірити правопис цих слів?

2 Запиши слова в таблицю. Поясни, як ти їх перевіряєш.

Слова з буквою **е**	Слова з буквою **и**
Вели́кий — ве́лич, …	Зимовий — взи́мку, …

В..ликий, кл..новий, з..мовий, ш..рокий, гл..бокий, п..кти, ц..гляний, з..мляний, п..сати, с..рдечний, ч..тати.

Довідка. Велич, серце, цегла, вглиб, взимку, вшир, печиво, писаний, зе́млі, клен, читанка.

3 Тема тексту. Мета створення. Порівнюємо міф і казку.

ПРО ПЕРУНА І СТРИБО́ГА

Міф

Жили на Росі чи Славу́ті славні поля́ни Жи́тий і Добри́на. У них було дві доньки. Перша з'явилася на світ у полі під час весняних робіт, тож нарекли во́лхви її Поля́ною, або По́лею. А друга народилася тоді, коли Добри́на пішла прати до води у доли́ну. Тож дівчину так і назвали Додо́лою. Була старша така гарна, що навіть старі во́лхви не могли відвести́ од неї погляду. Переможець молоде́цьких **зма́гів**, Стри́ба, багато подвигів учини́в на честь красуні й дістав право взяти Полю собі в **жони**.

Та чарівну Поляну **вздрів** із небес сам Перун. І розтопилося серце громове́ржця. Уперше у своєму вічному житті закохався грізний бог блискавки й грому.

- Про що ти дізнався / дізналася? У чому конфлікт міфу? Як він розвиватиметься? Як ти гадаєш, що буде далі?

— Бути Поляні богинею! — вигукнув громове́ржець так, що слова його почули всі поляни. І зраділи, що матимуть такого могутнього, всеси́льного родича, який щедро поливатиме їхню землю дощами, а ще, дивись, вогняними стрілами відганятиме ворогів.

Убра́ли Поляну в найкращий одяг, заплели косу до п'ят. Подруги подарували їй розкішний вінок, у який вплели найбарвистіші стрічки.

У золотому ося́янні, з пучком вогняних стріл у руці з'явився Перун. Аж раптом Стриба розпачливо скрикнув: «Прощаваааай, кохана моя Полю!» Вихопив короткий мисливський меч і встромив собі в серце.

- Що сталося? Як розв'язується конфлікт? Чому? Як ти гадаєш, що буде далі?

Жа́хно скрикнув на́товп. Жалібно зо́йкнула Поля. Спохмурнів Перун.

— Ні, не хочу, щоб на шлюбі моєму замість меду кров лилася. Хай же ти, прегарна Поляно, нікому не дістанешся! — прорік громовержець і змахнув своїми стрілами. Сяйну́ли блискавки, вдарив страшний грім. У неймові́рному стра́хові люди припали до землі. А коли підвели голови, то не побачили красуні Полі. Замість неї стояло дивовижне дерево — високе й тонке та стрункe, як дівчина.

— То наша Поляна! — закричав хтось, показуючи рукою на дерево.

— То Поля, — відгукнулися інші.

— Що то за дерево? — допитувалися задні.

— Топо́ля, — відповіли їм.

Так і пристала до дерева назва — тополя, що поширилася по всій землі полянській.

- Чому Перун вирішив перетворити дівчину на тополю? Чи розв'язано конфлікт? Як ти гадаєш, що буде далі?

А Перун за мить злітав у **Ви́рій**, приніс звідти при́горщу живої води. Бризнув на лице мертвому Стрибі, й ожив юнак.

— Будь моїм **побрати́мом**, Стри́бо! — сказав Перун. — Адже обоє ми осиротіли без нашої Полі. Чи готовий на це?

— Готовий! — твердо мовив Стриба.

Вони перетворилися на соколів і полетіли до Вирію, де живуть слов'янські боги. Перун зірвав із Пра́дуба — вічного дерева слов'ян — молоди́льне яблуко і дав з'їсти Стрибі, який одразу став **невмиру́щим**.

Тоді попросив у всемогу́тнього діда свого Рода міцні крила для побратима й прикріпив їх до ніг Стриби. І благословив Род, аби Стриба став Стрибогом — володарем вітрів.

Відтоді нерозлучні Перун і Стрибог. Стриба щодуху дме, ганяє хмари по світу, а Перун їх розпана́хує стрілами, пускаючи життєда́йний дощ на землю в потрібному місці.

За твором Сергія Плачинди «Київські фрески»

- Поясни виділені слова.
- Розкажи, як Перун урятував Стрибу — і той став Стрибогом. Використовуй лінію часу.

Пишу для себе.

1. Читати міфи складно / легко, тому що...

2. Читати міфи цікаво / нецікаво, тому що...

Завдання на вибір.

1. Придумай, як записати слова з малюнком (див. зразок у завданні 1), щоб запам'ятати в них наголос. Зру́чний, ра́зом, житло́, мере́жа, тризу́б, спи́на.

2. Запиши слова за абеткою. Поясни правопис слів.

П**ере**можець, б**ере**зень, бе́**ре**г, де́**ре**во, се**ре́**дній; о́ж**еле**дь, се́**ле**зень, ше́**ле**ст, т**ерези́**, с**ере**да, в**еле**тень, в**ере**сень, п**ере**мога.

• Добери споріднені слова до двох слів.

Правопис слів з орфограмою *ненаголошені е та и*. Міфи

1 Запиши слова в таблицю, уставляючи букви. Поясни, чим відрізняються способи перевірки слів із ненаголошеними **е** та **и**.

Слова з **е** чи **и**, які можна перевірити наголосом	Слова з **е** чи **и**, які не можна перевірити наголосом
Вишневий, … .	Велосипед, … .

М..довий, мат..матика, к..піти, гр..чаний, з..лений, д..р..в'яний, кл..новий, к..шеня, кр..ниця, кр..латий, м..даль, в..селий, л..гкий, гл..бокий, ап..льсин, абр..кос, гр..міти, т..рмометр.

Якщо ти не знаєш, яку букву писати в слові, пропусти її. Перевір слово за словником й устав пропущену букву.

2 Діти перевіряли орфограму в слові **л..мон**. Вони не знайшли слово **л..мон** в орфографічному словнику між словами **лев** і **лелека**. Чому? Що порадити дітям?

- Як в орфографічному словнику перевірити слова з ненаголошеними **е** та **и**?

3 Текст. Визначаємо ключові слова в кожному абзаці. Переказуємо.

МІФІ́ЧНІ ІСТОТИ. ЛІСОВИК

У давнину люди вірили, що захисником лісу є лісовик. У нього був чарівний ріг.

Поде́йкували, що в нього є лише ліве вухо, яке все чує.

Лісовик міг стати ве́летнем, вищим за найвище дерево, або манюсіньким мурахою. Він об..ртався п..ньком, ялинкою, гр..бом, мохом, в..дмедем, вовком, вогняним змієм, людиною.

Він **р..вів**, як в..дмідь, **п..щав**, як комар, **скр..котів**, як сорока, **ґ..лґотів**, як гусак.

А якщо вночі **св..стіти** у лісі, можна розбудити лісовика, відгукнеться він, свистом заведе в незнайоме місце, **зар..гоче**, заляскає в долоні. Що робити, щоб **ут..кти́**? Ви́вернути одяг наспі́д або правий чо́біт надіти на ліву ногу, тоді відче́питься. А краще пригостити хлібом і яйцем.

- Перекажи текст за ключовими словами.
- Склади до тексту запитання. Обговоріть їх у групі.
- Добери спільнокореневі іменники до виділених слів.

Зразок. Ревів — рев, … .

Довідка. Писк, скрекіт, свист, регіт, ґелґіт, втеча.

- Спиши третій або четвертий абзац, уставляючи пропущені **е** чи **и**.

4 Запиши споріднені слова за абеткою.

Кишеня, кишеньковий, кишенька. Медаль, медальйон, медалька. Джерело, джерельний, джерельце. Апетит, апетитно, апетитний.

- Познач корені слів. Склади з двома словами речення.

5 Запиши слова за абеткою, уставляючи пропущені букви.

В..чір, ув..чері, в..чірній, в..черяти, уз..мку, з..мовий, з..монька, з..мувати, д..сциплінований, д..сципліна, т..мпература, пос..редині, д..ректорський, т..пер, ок..ан, т..атральний, т..атр, ок..анічний, кор..дор.

- Склади фантастичну історію, використовуючи подані слова.
- Склади схоже завдання для своїх однокласників й однокласниць.

Завдання на вибір.

1. Знайди в медіа новину про ліс. Запиши її своїми словами. Напиши про причини й наслідки описаної події.

2. Знайди вірш про ліс. Запиши кілька рядків вірша. Підкресли слова, якими автор / авторка описує ліс.

Правопис слів з орфограмою *ненаголошені е та и*. Міфи

1 Текст. Визначаємо ключові слова в кожному абзаці. Переказуємо.

МІФІ́ЧНІ ІСТОТИ ВОДОЙМ

У далекому м..нулому **водяни́к** жив в оз..рі, болоті, річці. Схожий був на діда з в..ликим че́ревом та с..нюва́тим обличчям, убраного в білу або ч..рвону сорочку. З довгою з..леною бородою та риб'ячим хвостом, якого не показував.

Водяник обертався на сома, качура, пса, кота, цапа, коня. Міг затягну́ти на дно того, хто купається під ко́лесом млина́, бо там купатися заборонено. Люди боялися опини́тися в царстві водяника́ й не купалися в небезпечних місцях.

- У яких ви́падках водяник був небезпечний?
- Спиши перший абзац, уставляючи букви **е** чи **и**.
- Випиши речення з однорідними членами.

Розповідали, що **болотя́ник** сидів на дні болота й майже не рухався. Був товсти́й і вкритий во́доростями, дрібними му́шлями, риб'ячою луско́ю. А ще описували болотяника як дідка з жаб'ячими ручками й порося́чим хвостиком, жовтим обличчям і банька́тими очима, довгим волоссям і брудною бородою. У нього є чарівна квітка лата́ття та оч..ре́тяна палиця.

У водяних джере́лах, коло́дязях жили **крини́ці**. Вони не любили погані слова й негарних людей. А добрих частува́ли чистою дж..ре́льною водою.

- Розкажи про міфічних істот водойм за ключовими словами. Порівняй їх.

- Випиши слова з ненаголошеними **е** та **и**. Добери перевірні слова там, де можливо.

Редагую.

Червоніло червоне сонце. Синіло синє озеро. Зеленіло зелене листя.

2 Запиши слова в тій послідовності, у якій вони розташовані в словнику. Постав у словах наголос.

Великий, величезний, велич, превеликий, величати, великуватий, велетень, велетенський.

- Познач корені слів. Склади речення з двома словами на вибір.

Правопис слів з орфограмою *м'який подовжений приголосний*

1 У якому з двох речень є подовжений м'який приголосний?

1. На **павутині** висів павук.
2. Борода домовика була в **павутинні**.

- Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

2 Прочитай. Визнач ключові слова в кожному абзаці.

ДОМОВИК

У давнину люди вірили, що в кожній хаті живе домовик.

Називали його доброхотом, щасливцем, годóванцем, щоб він допомагав по господарству, вислуховував скарги на домашніх і давав поради.

Якщо у хаті мешкали нероби чи порушники правил, то домовик псував їхню худобу і рослини. А вночі чулося його зітхання, сопіння, пихкання, дзеленчання посуду.

Люди дбали про хороше ставлення домовика до них. Коли переїжджали в нову домівку, брали його із собою.

- Перекажи текст за ключовими словами.
- Випиши слова з м'якими подовженими приголосними.

3 Запиши в таблицю слова, які називають звуки. Познач м'який подовжений приголосний.

Шипіння, кашляння, дзижчання, говоріння, дзеленчання, цвірінчання, балакання, шепотіння, мовлення, сопіння.

Немовні звуки	Мовні звуки
Кашляння, ...	Балакання, ...

- Запиши дієслова до 5 слів на вибір.

4 Утвори пари споріднених слів. Визнач корінь.

Прати, варити, смажити, прання, миття, взуття, солити, мити, соління, чистити, варення, чищення, взувати, смаження.

Зразок. Прасувати — прасування, чистити — чищення, ...

- Напиши два речення про роботу по господарству, яку ти виконуєш удома.

Правопис слів з апострофом. Міфи

1 Спиши слова з апострофом. Зроби звуко-буквений аналіз двох слів на вибір.

Солов..й, солов..ї, гілл..я, ш..ють, в..ють, б..ють, п..ють, рум..яний, духм..яний, моркв..яний, бур..як, бур..ян, м..який, м..ясний, зар..ядка, п..ять, дев..ять, корінн..я.

духмяний
морквяний

2 Прочитай. Визнач ключові слова в кожному абзаці.

МІФІЧНІ ІСТОТИ ЛІСУ

Моховик, дух лісу, не жив у дерев'яних дуплах, не сидів у торф'яних болотах. Його царство знаходилося під пеньком, порослим м'яким мохом. І хатина, і дружина, і діти, і слуги, і страви моховика

були зеленими. Як з'являвся моховик перед людиною? Раптово. Сяде людина на пеньок, скаже: «Ох!» Моховик тут як тут. Його так і називали — цар Ох.

В Оха була чарівна ковінька — палиця із загнутим кінцем. За її допомогою моховик виконував бажання людей.

- Перекажи текст про моховика за ключовими словами.
- Пригадай казку Лесі Українки «Про Оха-чародія». Як поетка описує моховика?

- Діаграма Венна. Порівняй опис моховика в казці і тексті.
- Спиши речення з однорідними членами. Накресли схеми речень.
- Запиши слова з тексту в таблицю відповідно до орфограм. Поясни правопис слів.

Апостроф ’	Ненаголошені **е**/**и**	М'який подовжений приголосний	**Не** з дієсловами

Завдання на вибір.

1. Запиши слова за абеткою. Бери до уваги другу, третю, четверту букви в словах.

Роз'яснення, роз'єднання, без'язикий, беззубий, зробити, об'єднати, з'їсти, з'їхати, з'ясувати, з'єднати, роз'їхатися.

- Познач префікси. Назви орфограми.

2. Запиши слова за абеткою. Бери до уваги другу, третю букви у словах.

М'ята, м'ясо, м'яч, м'який, рум'яний, солов'їний, слов'яни, комп'ютер, черв'як, хом'як, б'є, в'є, пір'їна, інтерв'ю, п'ятниця.

- Підкресли орфограми у словах.

- Запиши словосполучення іменників із прикметниками за зразком.

Бриль із соломи, ковінька з дерева, п'єдестал із каменя, суп із кропиви, пиріг із моркви, чай із м'яти, юшка з риби.

Зразок. Бриль із соломи — солом'яний бриль, … .

- Придумай історію про моховика, який потрапив у сучасне місто. Використай у тексті всі словосполучення.

- Підготуй для своїх друзів диктант із 10 слів на відому вам орфограму. Продиктуй і перевір диктант.

Розвиток мовлення. Передбачаю наслідки

1 Запиши, якими будуть наслідки, якщо:

не прибирати вдома

смітити в лісі

щодня пити солодку газовану воду

2 Напиши текст, описуючи кілька наслідків однієї з дій на вибір.

Зачин. Про що ти хочеш написати й чому?

Головна частина. Які наслідки матиме зазначена дія для тебе, інших людей, довкілля?

Кінцівка. Зроби висновок: чи варто робити ту дію, яку ти описав / описала.

Що я знаю / умію?

1 Визнач орфограми в словах і запиши слова в таблицю.

Ненаголошені **е/и**	М'який подовжений приголосний	Апостроф '

Написання, читання, дерев'яний, солом'яний, риб'ячий, велосипед, верблюд, лисиця, завдання, рум'яний.

2 Запиши за абеткою слова, у яких потрібно писати апостроф.

Бур..як, бур..ян, св..ято, в..язкий, **кам..яний**, сім..я, м..ятний, **м..ята**, в..яз, **р..юкзак**, в..ють, п..ята.

- Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

3 Запиши словосполучення, замінюючи дієслова в дужках іменниками з м'яким подовженим приголосним.

Радісні (відчувати), цікаве (читати), складне (задати), правильне (розв'язувати).

Зразок. Радісні відчуття.

Значення слова. Однозначні та багатозначні слова

Більшість слів щось означає. Слова мають лексичне значення, яке ти можеш уточнити за тлумачним словником.

1 Оповідання. Тема та головна думка. Мета створення. Проблема. Читаємо в особах.

БРІФ, БРУФ, БРАФ

- Що означають ці слова? Чи можна знайти їх у тлумачному словнику? Як ти гадаєш, про що йтиметься в оповіданні? Чому?

Два хлопчики гралися у дворі, вигадуючи свою таємну мову, що її ніхто інший не зрозумів би.

— Бріф, браф, — мовив перший.

— Браф, броф, — відповів другий.

І обидва зареготали.

На балконі другого поверху сидів старий синьйо́р і читав газету, а з вікна, що навпроти, виглядала синьйо́ра.

— От нерозумні хлоп'ята, — сказала синьйора.

— Я з вами не згоден, — відповів старий синьйор.

— Невже ви зрозуміли, що вони говорять?

— Авжеж, зрозумів. Перший сказав: «Який сьогодні гарний день!», а другий відповів: «Завтра буде ще кращий».

Хлопчики знову заговорили своєю мовою:

— Мара́ські, бараба́ські, піпірімо́ські, — сказав перший.

— Бруф, — відповів другий.

І обидва зареготали.

— Невже ви й це зрозуміли? — сердито вигукнула стара синьйора.

— Авжеж, зрозумів, — відповів, усміхаючись, старий синьйор. — Перший сказав: «Як добре жити на світі!», а другий відповів: «Який гарний світ!»

— А світ дійсно гарний? — допитувалася синьйора.

— Бріф, бруф, браф, — відповів старий синьйор.

За Джанні Родарі
Переклад Івана Дзюба

Чому?

- Чому слів «бріф», «бруф», «браф» немає в тлумачному словнику?
- Чому хлопчики вирішили придумати таємну мову?
- Чому синьйора не зрозуміла хлопчиків, а старий синьйор був упевнений, що він правильно зрозумів хлопчиків?

- Випиши з тексту 5 іменників, 4 прикметники, 3 дієслова.

2 Придумай 5 своїх слів. Напиши, що вони означають. Склади з них речення та скажи його друзям. Чи зрозуміли вони тебе? Чому? Чи можна просто так вигадувати слова?

Дискусія. Чи можеш ти спілкуватися, уживаючи «свої» слова?

Є слова **однозначні** (мають одне значення) і **багатозначні** (мають багато значень). Багатозначні слова вживають у прямому та переносному значеннях.

3 Розподіли однозначні слова на три групи. Дай їм назви. Запиши слова однієї з груп за абеткою.

Понеділок, вересень, іменник, середа, п'ятниця, листопад, прикметник, дієслово, числівник, неділя, березень, червень, четвер, липень, прийменник.

Зразок. Дні тижня: понеділок, … .

- Склади список назв професій. Чи є однозначними ці слова?

4 Прочитай. З'ясуй значення виділених слів.

1. Нявчик підняв **вушко** та прислу́хався. Аліса взяла чашку за **вушко** й поставила на блюдце. На вулиці Данило опустив **вушко** шапки.
2. Діти радісно **сміялися**. Дід **сміявся** з безглуздих слів. У небі **сміялося** сонечко.

Довідка. Частина тіла, шапка, чашка; насміхатися, світило, радіти.

- Якими є виділені слова: однозначними чи багатозначними? Чому?
- Спиши. Підкресли слова, ужиті в переносному значенні.

Редагую.

Із дзьоба чайника виходила пара.

Багатозначні слова й омоніми

1 У кожному реченні назви слово, яке вимовляють і пишуть однаково. Поясни його значення.

В Анни довга коса. У діда Богдана гостра коса. Ігор назвав фото «Морська коса».

Слова, які вимовляють і пишуть однаково, але які мають різне значення, називають **омонімами**.

У тлумачному словнику омоніми записують так:

КОСА 1. Заплетене волосся.

КОСА 2. Знаряддя для косіння трави.

КОСА 3. Вузька смуга суходолу в морі, річці тощо, сполучена одним кінцем із берегом.

Розрізняй омоніми та багатозначні слова.

Багатозначні слова й омоніми вимовляють і пишуть **однаково**.

Багатозначні слова мають **схоже значення**. Одне з них є основним, а інші — допоміжні.

Омоніми мають **різне, несхоже значення**.

2 Упізнай слова за їхнім значенням.

1. Невеликий літературний твір повча́льного змісту з персонажами-тваринами, які зображують людей. М'яка бавóвняна тканина.
2. Весняна обрядóва пісня. Дрібні жовтувато-коричневі плямки на обличчі людини, які стають помітними навесні.
3. Липки́й папір. Трав'яниста рослина, яка чіпляється до одягу чи шерсті тварин.
4. Посудина, у якій зберігають сіль. Густа м'ясна чи рибна юшка.

Довідка. Байка, вірш, солянка, щедрівка, цу́корниця, оповідання, клей, липучка, веснянка.

- Які це слова — багатозначні чи омоніми? Чому? Як ти можеш перевірити свої припущення?

Деякі омоніми можуть відрізнятися у вимові чи написанні або збігатися лише в одній із форм слова.

3 Запиши пари словосполучень у таблицю.

Читати роман — хлопчик Роман, професія гончар — учень Гончар, дорога́ каблучка — широка доро́га, дверний замо́к — царський за́мок, малювати плака́ти — тихо пла́кати, три моркву — три морквини, ніс кошик — кирпа́тий ніс, журавлиний клич — клич бабусю, яблуневі сади — сади дерево.

Омоніми

Відрізняються вимовою	Відрізняються написанням	Збігаються в одній формі слова
Дверний зам**о́**к — царський з**а́**мок	Читати **р**оман — хлопчик **Р**оман	Журавлиний **клич** (ім.) — **клич** (дієсл.) бабусю

- Прочитай словосполучення з третього стовпчика таблиці. Зміни їх так, щоб слова перестали бути омонімами.

Зразок. Три моркву — терти моркву.

4 Спиши. Обведи омоніми.

У склянці чаю трохи м'яти,
Ми її не будем м'яти.

Цуценя побачить ґав —
Галасу́є: «Гав-гав-гав!»

Власне українські й іншомовні слова. Застарілі та нові слова. Народна легенда

Ти вживаєш власне українські слова та запозичені з інших мов . Якісь слова були запозичені давно, деякі — нещодавно.

1 Розглянь схему. Розкажи, як в українській мові з'явилося слово **барвінок**.

- Дослідй походження слів — назв предметів, які ти використовуєш на уроці.

Про походження слова ти можеш дізнатися за **етимологі́чним словником**. Уточнити значення запози́чених слів — за **словником іншомо́вних слів**.

2 Запиши слова парами. Обведи власне українські слова.

Алфавіт, вподобайка, чемодан, повідомлення, аплодисменти, абетка, світлина, відвідини, рюкзак, наплічник, візит, лайк, оплески, фейк, неправда, валіза, фотографія, ме́седж.

- Підкресли слова, які ти вживаєш частіше. Чому?

3 Прочитай слова, які були запозичені з інших мов.

Французька	Італійська	Іспанська
Жест, журнал, реклама	Аварія, помідор, ракета	Єнот, карамель, ананас

- Склади словосполучення з трьома словами на вибір.

4 Слово «фейк» походить від англійського слова, що означає «підробка, фальшивка». Це неправдива інформація, яку в медіа подають як правдиву. Уяви, що за часів чумаків був інтернет. Про них оприлюднили інформацію. Подумай, яка є фактом, а яка — фейком.

1. Чумаки возили сіль на возах, запряжених волами.
2. Професія чумака була небезпечною.
3. Галактику, де знаходиться наша планета Земля, назвали Чумацький Шлях.
4. На сьогодні чумак — одна з популярних професій серед молоді.

5 Народна легенда. Тема. Головна думка. Мета створення. Місце і час подій. Переказуємо.

Леге́нда — народна поетична оповідь, у якій переплітаються вигадка та реа́льність. Легенда може пояснювати походження певних речей чи явищ, описувати історичні

події, життя людей, надприро́дних чи ви́гаданих істот. У легенді немає ствердження, що так було наспра́вді, але є припущення, що так могло бути.

ЯК ЧУМАКИ ВИНАЙШЛИ СКЛО

Легенда

- Чи знаєш ти, як виготовляють скло?

Везли́ якось чумаки разом із сіллю кілька шматків селі́три, і довелося їм ночувати на такому місці, де був суці́льний пісок. Заходилися вони варити вечерю. Один чумак зняв зі свого воза два шматки селі́три, поклав їх на пісок, розпалив між ними вогнище, а зверху поставив казано́к. Повече́рявши, лягли всі спати.

Рано-вранці прокинулися чумаки. Бачать: де було розкладене вогнище, лежить щось зовсім не таке, як селі́тра.

Стари́й чумак обережно торкнувся пальцем тієї штуки та й каже:

— Скло!

Той чумак, ба́чте, бував у Греції та й навчився там деяких грецьких слів і при нагоді любив їх уставити в розмові. А «скло» грецькою означає «твердий».

Підійшли інші чумаки й почали роздивлятися. А потім і здогадалися, що оскі́льки селі́тра й пісок дуже розпеклися від жару, то з них й утворилося те, що їх так здивувало.

— Так нехай же воно так і зветься — скло! — сказав той чумак, який першим побачив його.

З того часу люди й навчилися робити скло, а раніше не вміли.

- Склади три запитання до тексту. Дай на них відповіді.

6 З’єднай назви професій з їхнім тлумаченням. Склади список професій за абеткою.

Той / та, хто керує дронами.	логі́ст / логі́стка	Людина, яка організовує доставку товару та його складування.
	опера́тор / опера́торка дро́нів	
	копіра́йтер / копіра́йтерка	Фахівець / фахівчиня з написання текстів реклами.
Той / та, хто допомагає розподіляти час.	бло́гер / бло́герка	
	тайм-ме́неджер / тайм-ме́неджерка	Автор блогу / авторка блогу.

- Чому з’являються нові назви професій?

7 Утвори пари слів і запиши. Обведи застарілі слова.

Скі́пка, ху́ра, світильник, ка́діб, діжка, ко́зуб, ко́стур, палиця, віз, гаплиќ, ґудзик, кошик, дзиќґлик, стільчик.

- Чому є слова, які ми вже не вживаємо в спілкуванні?

8 Спиши, замінюючи виділені слова словами з довідки. Порівняй речення. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

Любомир **завантажив ава́тарку**. Вероніка **ґу́ґлить** в інтернеті. Лариса **забанила ака́унт ге́ймера**. Максим розмістив **пост** у своєму **блозі**. Софія надіслала **ме́седж**. Ігор змінив **нік**. Тетяна зробила **скриншо́т**. Данило видалив **спам**.

Довідка. Знімок екрана, розмістити, непотрібна інформація, гравець, повідомлення, щоденник в інтернеті, зображення, шукати інформацію, облікóвий запис, заборонити доступ, прізвисько в чаті, допис.

9 Переглянь в інтернеті тре́йлер улюбленого мультфільму. Склади й запиши текст (зніми відео) власного трейлера.

Синоніми. Народна байка

Синоніми — різні за звучанням і написанням, але однакові чи близькі за значенням слова. Дібрати синоніми до слова можна за словником синонімів.

1 Спиши. Визнач «головне» слово в ряду синонімів.

Горизонт, обрій, видноколо, небосхил, небозвід, край-небо, круговид.

2 Прочитай синоніми до слова **говорити**.

Доповідати, звітувати, казати, мовити, висловлюватися, цвенькати, подейкувати, балакати, гомоніти, молоти, базікати, лепетати.

- У яких стилях мовлення краще вживати кожне зі слів? Заповни таблицю.

Розмовний	Науковий	Публіцистичний
Я розмовляю з другом	Я виступаю з доповіддю	Я читаю медіатекст
Цвенькати, … .	Доповідати, … .	Казати, … .

3 Заміни повторювані слова синонімами.

Брудна вода, брудна кімната, брудне обличчя, брудна гра. Добра людина, добрий учень, добрий урожай.

Довідка. Замýрзаний, неприбраний, нечистий, каламýтний; багатий, чуйний, старанний, щирий.

- Обери з утворених три словосполучення. Склади з ними речення. В одному з речень установи зв'язок між членами речення.

Редагую. Що не так? Запиши правильно.

Череда овець, табун вовків, зграя корів; заплющувати підручник, закривати двері, зачиняти очі, загортати магазин; поспішати повільно, швидко плéнтатися.

4 Спиши, вилучаючи зайве слово.

1. Кричати, горлати, галасувати, репетува́ти, співати.
2. Пахучий, запашний, духмяний, веселий, ароматний.
3. Дбати, піклуватися, бігати, турбуватися.
4. Хата, дім, будинок, нора, житло.

- Склади кілька речень із синонімами одного ряду.

5 Народна байка. Тема. Проблема. Мораль. Характеристика персонажів. Застарілі слова. Театралізуємо.

ЛЕБІДЬ, ЩУКА І РАК

Байка

зачин

головна частина

Лебідь плавав по́над берегом, зігнувши шию, дивився у воду. **Зав'язка.** Пропливала повз нього щука і питає:

— Скажи, будь ласка́вий, де ти буваєш, коли річка замерза? Я хотіла на зиму куди-небудь утекти, а то під льодом задихаюся без свіжого повітря.

— Я на зиму лечу відсíль у вирій, там і живу до весни.

— Візьми і мене із собою! — сказала щука.

— А чого ж; пода́ймось, ра́зом веселíш буде.

Розвиток дії. І рак каже: «Візьміть і мене».

— Якщо хочеш — одправляйся і ти з нами, гурто́м веселіш буде; діждемо́сь осені, я вам тоді скажу, коли летіть.

Лебідь думав, що вони як плавають по воді, так і умію́ть літати в повітрі.

- Про що ти дізнався / дізналася? Запиши запитання, про що б хотів / хотіла дізнатися далі. Чому?

Мину́ло літо, наступила осінь, лебідь каже:

— Ну, братики, пора летіть у вирій, ла́годьтесь назавтра, після обід ру́шим у дорогу.

Щука оповісти́ла рака. Рак подумав і каже:

— А як же ми, се́стро, будем на сухопу́тті жити без їжі? Давай візьмем із собою на дорогу харчі́в.

— Та давай ми загру́зим харчами возок, упряжемо́ся в його і пода́ймося. Утрьох із лебедем потя́гнем.

Рак і щука добули́ воза, насука́ли з трави постро́мок і ждали лебедя.

Кульмінація. Прилетів лебідь:

— Ну, ви тут готові, а то я вже лечу!

— Готові, тільки ти підсоби́ нам віз везти.

— Добре, чіпля́йте постро́мку мені за ногу.

Рак прив'язав лебедя. Свою постро́мку взяв у клешні, а щука за третю учепи́лась зубами.

— Ну, хлопці, ра́зом трогай!

Рак поп'я́вся назад, хвостиком замелька́в, щука стрілою розігналась на глиб у воду, а лебідь замахав крилами, піднявсь угору. Обірвались усі постромки, не дали возові ходу.

кінцівка

Розв'язка. Хто з них був винуватий, а хто пра́вий — цього ніхто тоді не знав. І судити нико́го не став. Одні тільки жаби до́сить насміялись і немало дивувались, чого рак і щука не за своє діло бра́лись.

- Перекажи байку за схемою.

Спочатку → Потім → Далі → Насамкінець

- Розкажи про дійових осіб байки. Чому народ розповідає саме про цих тварин?

• Прочитай мораль байки. Поясни, як ти її розумієш.

Текст для мене	Текст для тексту	Текст для світу
Чи бували у твоєму житті випадки, коли спільна з друзями справа завершувалася невдачею?	Які твори тобі нагадує ця байка? Чому?	Пригадай успішні спільні проєкти видатних і знайомих тобі людей. Чому їм удалося бути командою?

6 Прочитай синоніми. Поясни їхнє вживання. Спиши.

Віз — хýра, фíра, підвóда, телíга, карýца, мáжа.
Мотузка — шнурок, поворозка, постромка.
Друзі — товариші, приятелі, побратими.
Подруги — товаришки, другині, подружниці.

Антоніми. Байка

Антоніми — це слова з протилежним значенням.

1 Утвори пари антонімів і запиши їх у таблицю.

Ставлення	Розмір	Час
Гарний — поганий		

Розумний, чужий, низький, великий, просторий, дурний, тісний, рідний, високий, широкий, пізній, денний, ранній, шкідливий, корисний, минулий, майбутній, маленький, вузький, нічний.

Слова, які позначають осіб чоловічої й жіночої статі, **не** є антонімами. *Наприклад:* чоловік — жінка, лебідь — лебідка.

2 Утвори пари. Чи є ці слова антонімами?

Бик, півень, баран, дівчина, бабуся, дядько, лікар, корова, курка, вівця, хлопець, дідусь, тітка, лікарка.

Зразок. Бик — корова.

3 Тема. Проблема. Мораль. Характеристика персонажів. Театралізуємо.

Байка

У товари́стві **лад** — уся́к тому **радіє**;
Дурне безла́ддя **лихо** діє,
І діло, як на гріх,
Не діло — тільки **сміх**.
Колись-то Лебідь, Рак та Щука
Приста́вить ху́ру узяли́сь.
От троє **разом** запрягли́сь,
Смикну́ли — катма́ хо́ду…
Що за моро́ка? Що робить?
А й не **велика**, бачся, штука, —
Так Лебідь рветься підлетіть,
Рак упира́ється, а Щука тягне в воду.
Хто винен з них, хто ні — судить не нам,
Та тільки ху́ра й досі там.

Леонід Глібов

- Перекажи байку своїми словами.
- Діаграма Венна. Порівняй народну байку і байку Леоніда Глібова.
- Уяви, що дійові особи байки стали іншими. Запиши антоніми до прикметників у таблицю. Розкажи байку, у якій діють ці персонажі.

Лебідь	Рак	Щука
Білий, вели́чний, крилатий, пихатий	Повільний, мокрий, товстий, розумний	Зубаста, хижа, швидка, смілива

- Запиши антоніми до виділених у байці слів.

Зразок. Лад — бе́злад.

4 Утвори пари антонімів. Визнач, до якої частини мови належать ці слова.

Веселитися, добро, крик, веселий, печальний, мовчати, мовчання, злий, крикливий, добрий, зло, кричати, сумувати, мовчазний, говорити.

Сторінка письменника. Леонід Глібов

1 Науково-популярний текст. Тема. Мета створення. Факти й думки. Читаю з позначками.

ЛЕОНІД ГЛІБОВ — «КВІТЧАСТИЙ КОРОЛЬ»

Леонід Глібов народився в селі Веселий Поділ на Полтавщині майже 200 років тому.

У дитинстві хлопчик дуже любив різні рослини, охоче доглядав за квітами, за що його прозвали «квітчастим королем». До нього навіть «прилипло» жартівливе привітання: «Здоров був, Льолику, квітчастий королику!»

Спочатку Леонід навчався вдома, а його першою вчителькою була... його мама Орина Гаврилівна. Тільки з 13 років юнак почав учитися в Полтавській гімназії.

Під час навчання він написав книжку віршів й опублікував її. Замість слави, на яку, мабуть, чекав Леонід, його насварили й навіть пригрозили ув'язненням у ка́рцері (це таке спеціальне приміщення для того, щоб утримувати порушників окремо від інших).

Через хворобу майбутній письменник не завершив навчання в Полтавській гімназії. Після того як видужав, навчався в ліцеї в Ніжині. Саме тут він почав писати байки. Після завершення навчання працював учителем історії та географії. Цікаво, що учнем Леоніда Глібова був малий батько Лесі Українки (звісно, тоді в нього ще не було доньки).

Крім учителювання, письменник був ще й видавцем. У Чернігові він щотижня друкував власну газету. Тут, крім місцевих новин, було опубліковано невеликі твори українських письменників, народні казки та пісні. Досить часто Леонід Глібов писав статті в цю газету сам, публікуючи їх під вигаданими іменами. Крім того, письменник був одночасно й редактором, і тим, хто виправляє помилки в чернетках статей (таку людину називають коректором).

Влада того часу заборонила видання цієї газети, тому що її друкували українською мовою. Байки письменника (500 книжок) навіть спалили, а його звільнили з роботи!

Леонід Глібов, проте, не здався й продовжував писати байки та вірші. Досить часто йому доводилося публікувати свої твори під псевдонімами (псевдонім — це вигадане ім'я). Найпопулярнішим псевдонімом Леоніда Глібова був «Дідусь Кенир».

2 Розглянь лінію часу. Порівняй її з текстом. Знайди в тексті факти, якими можна її доповнити.

Полтавська гімназія

Ніжинський ліцей

Учителювання, видання газети

Збірки байок

Акровірш — вірш, у якому перші літери рядків утворюють слово або речення.

3 Акровірш. Тема. Мета створення. Ритм і рима.

Акровірш

ХТО ДОНЯ?

Мати доні молодій
Огородик наділила.
Розкошує доня мила,
Каже неньці — тісно їй:
«**В** земляній сиджу коморі,
А коса моя надворі».
Хочу цей раз штуку втнуть:
Не скажу, як доню звуть;
Ви ж до загадки верніться,
З краю пильно придивіться.

Леонід Глібов

- Напиши акровірш про себе, будь-який предмет, рослину, тварину, явище природи на вибір.

Поняття про фразеологізми

1 Порівняй речення.

Роман купив блокнот і **не роздивився його як слід**.

Роман купив блокнот **як кота в мішку**.

- Що означає вислів **купити кота в мішку**?

Купити кота в мішку — це вислів, який складається зі слів, які мають такі значення: кіт — тварина, мішок — зшите з тканини вмістище для зберігання чогось, купити — придбати за гроші. Тобто в буквальному значенні **купити кота в мішку** — придбати тварину, яка сидить у мішку.

У фразеологізмі значення кожного слова не розглядають окремо. **Купити кота в мішку** — означає зробити покупку, не розглядаючи її.

Фразеологізм — стійке поєднання слів, що є в мові єдиним, неподільним і цілісним за значенням висловом.

2 Між словосполученнями та фразеологізмами є різниця. Подумай, яка.

Словосполучення	Фразеологізм
Не вішай пальто	Не вішай ніс

- Що означає фразеологізм **не вішати носа**: не журитися, не засмучуватися, втрачати надію, не радіти, не веселитися, ображатися?
- Склади речення з фразеологізмом і звертанням.

Зразок. Аліно, не вішай носа, ти розв'яжеш задачу.

3 Факти й думки.

Деякі фразеологізми виникли тоді, коли люди спостерігали за поведінкою тварин.

Усі риби живуть у воді. Це їхнє природне середовище існува́ння. Тож фразеологізм **як риба у воді** означає почуватися природно у своєму середовищі. Ти настільки вільно, невимушено, упевнено почуваєшся вдома, наче риба плаває у воді.

Чи поливав ти коли-небудь гуску водою? Ні? Тоді ти не знаєш, що вода з гусячого пір'я стікає, не намочивши його. Чому? Пір'я гуска рясно змащує жиром, який виробляє за́лоза, розташована біля хвоста. Гуска плаває у воді, тож їй потрібно бути «сухою». Про людей, які байдужі до справедливих зауважень інших, говорять, що їм **як з гуски вода**.

Чи знаєш ти, що́ люблять їсти собаки? А чи їстиме песик цибулю? Фразеологізм **як собаці печена цибуля** означає те, що зовсім непотрібне. Навіть голодний собака ніколи не буде їсти печену цибулю.

- Склади речення з кожним фразеологізмом.
- Знайди в різних джерелах фразеологізми, які б містили опис поведінки тварин.

4 Спиши фразеологізми в тому порядку, у якому наведено їхнє значення.

1) Зробити щось нерозумне, недола́дно; 2) що-небудь, що швидко зникає; 3) коли роботу, яку необхідно виконати, ще й не починали; 4) про людину, яка зовсім не розбирається в чомусь; 5) сердитися на кого-небудь.

Фразеологізми: ку́рям на сміх, як свиня в апельсинах, дивитися вовком, і кіт не валявся, як корова язиком злизала.

- Склади речення з одним із фразеологізмів на вибір.

5 Доповни речення фразеологізмами із завдання 4.

Любомир розізлився й … . Данило змайстрував гніздо, наче … . Оленко, ти виконала вправу? Уже п'ята година, а ще … . Морозиво зникло швидко, як … . Ти розбираєшся у дронах, як … .

- Перебудуй два розповідні речення на спонукальні і запиши.

6 Дізнайся про значення фразеологізмів за словником. Склади з ними речення.

Кіт наплакав, ведмежа послуга, собаку з'їсти, як муха в окропі, біла ворона.

Уживання фразеологізмів

1 Прочитай вірш.

Вірш

Чи не знаєте ви Петі Мимову́ха,
що ніколи і нікого він не слуха?
Всі поради **пропускає мимо вух**.
Через те його прозвали — Мимовух.
Всі заслухались: урок новий іде.
Мимовух собі і **вухом не веде**.
Коли щось йому **у вухо і влітає**,
То одразу **в друге вухо вилітає**.

Дмитро Білоус

Чому?

- Чому Петрика назвали Мимовухом?
- Чому він не зважає на те, що йому говорять?
- Чому для запам'ятовування інформації потрібно зосереджуватися? Які ти знаєш прийоми запам'ятовування?

- Випиши з вірша фразеологізми. Поясни їхнє значення.
- Склади два речення, уживаючи фразеологізми з вірша.

Пишу для себе.

1. Я (не) пропускаю інформацію повз вуха, тому що…

2. Я (не) топчу воду в ступі, тому що…

2 Поясни значення фразеологізмів, використовуючи довідку. Чому у фразеологізмах уживають слова — назви частин тіла людини?

В одне вухо влітає, а інше вилітає

Молоти язиком

Закопилити губу

Куди ноги несуть

Тримати себе в руках

Голова варить

Повісити носа

Ноги на плечі

Довідка. Неуважно слухати, йти в будь-якому напрямку, намагатися бути спокійним, вести порожні розмови, неприємно звучати, розумний, почати швидко йти, зазнаватися, ображатися, засмучуватися, тікати.

- Спиши речення, замінюючи виділені слова фразеологізмами.

Євген **неуважний**. Ліна **веде порожні розмови**. Єгор **засмутився**. Тато **йшов швидко**. Мама **намагалася бути спокійною**. Іванко **йшов невідомо куди**. Ганна **розумна**. Артем **образився**.

Зразок. У Євгена в одне вухо влетить, а в інше — вилетить.

3 Уяви, що ти виконуєш дії, зображені на малюнках. Яким буде результат? Чому?

Носити воду решетом

Писати вилами по воді

Товкти воду в ступі

- Запиши парами: фразеологізм і його значення.

Марно витрачати час; займатися чимось непотрібним; про щось малоймовірне, таке, що може й не відбутися.

4 Доповни речення фразеологізмами із завдання 3.

Давайте одразу до діла, немає чого ... . Переконувати Івася, як ... . Я не вірю, що це можливо, як ... .

Розвиток мовлення. Розв'язую проблему

1 Прочитай. Продовж розповідь.

Друзі грали у футбол. М'яч потрапив на колючки їжачку і...

2 Опиши проблему і запропонуй шляхи її розв'язання.

Зачин

Опиши проблему, яка сталася. Напиши, що відчувають учасники подій.

Головна частина

Напиши поради, як розв'язати проблему.

Кінцівка

Заверши текст прислів'ям про дружбу.

Що я знаю / умію?

1 Випиши однозначні слова.

Українець, голова, лопата, урок, понеділок, корінь, команда.

2 Випиши словосполучення, у якому виділені слова вжито в переносному значенні.

Хвіст кота, **хвіст** комети; **летить** птах, **летить** час; **сплять** діти, **сплять** дерева; **крило** літака, **крило** птаха; **залізний** цвях, **залізний** характер.

3 Запиши синоніми до слів **іти**, **говорити**, **радісний**, **смілива**, **вуста**.

4 Запиши антоніми до слів **великий**, **мало**, **майбутня**, **високо**.

5 Запиши фразеологізм, у якому згадано частину тіла. Також запиши значення цього фразеологізму.

Повторення. Будова слова

1 Розкажи про будову слова за схемою і ключовими словами.

префікс | корінь | суфікс | закінчення | основа

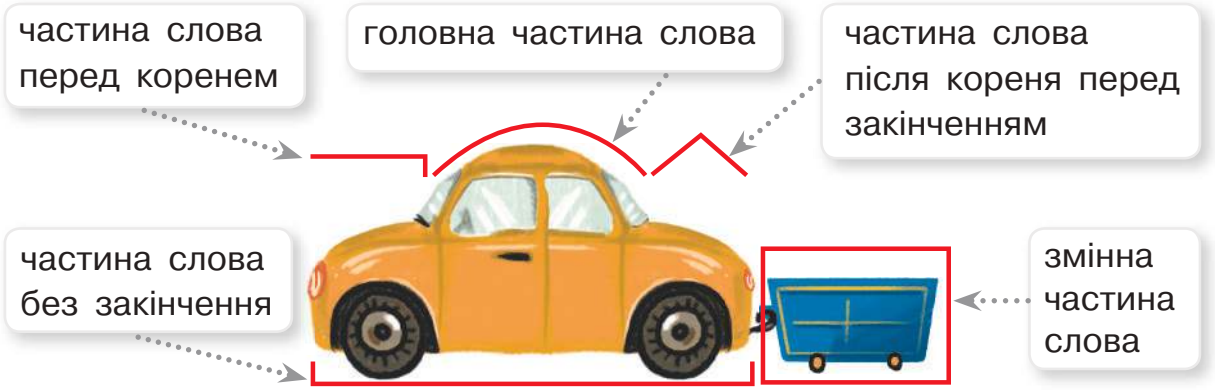

2 Визнач закінчення, основу і корінь слів. Які слова допомогли тобі визначити закінчення, а які — корінь? Чому?

Слово	Форма слова	Споріднені слова
Машина	Машини, машиною	Машинка, машиніст
Ко́лесо	Колеса, колесом	Колісний, колесити

3 Випиши споріднені слова. Розбери їх за будовою.

Широка доро́га, дорожня сумка, вузенька доріжка, дорога́ валіза, придорожній стовп.

Як розібрати слово за будовою

1. Назви слово
2. Постав питання (зміни форму слова)
   - Визнач закінчення
   - Визнач основу
3. Добери споріднені слова
   - Визнач корінь
4. Визнач префікс і суфікс, якщо вони є

Редагую.

По широкій дороги їхати електромобіль. По вузькій доріжка їхати віз. Уздовж дороги стоять придорожній стовп.

4 Визнач у словах корінь. Чому корені слів вимовляють і пишуть по-різному?

Дорога — доріжка — у дорозі.
Муха — мушка — на мусі.
Молоко — молочний — у молоці.

г — ж — з
х — ш — с
к — ч — ц

5 Назви споріднені слова. Розкажи про чергування приголосних у коренях слів.

У молочному бідоні свіже молоко. Муха сіла на варення, розправила мушині крильця і завме́рла. У книгарні купують книжки. На моїй руці ручний годинник.

- Відредагуй і запиши речення. Чи варто вживати споріднені слова в одному реченні?

6 ***Завдання на вибір.***

- Розбери слова за будовою.

Вода, підводний, водяний, водичка.

Пісенька, підсніжник, проліска, безпорадний.

Творення слів за допомогою префіксів і суфіксів

Нові слова утворюють різними способами. Робити це можна за допомогою:
префіксів, *наприклад:* йти — пройти;
суфіксів, *наприклад:* кобза — кобзар;
одночасно префіксів і суфіксів, *наприклад:* вухо — навушник.

1 Утвори слова за допомогою запропонованих префіксів. Поєднай дієслова з іменниками. Запиши словосполучення за зразком.

Летіти, пливти, носити, возити, читати, малювати, фарбувати, думати.

Зразок. Полетіти за хмари, … .

по-, пере-, за-, до-, від-, на-

2 Утвори та запиши нові слова за допомогою префікса **без-**. Розкажи про правопис префікса **без-**. Познач префікси.

Без захисту — ..., без меж — ..., без слави — ..., без краю — ..., без сорому — ..., без шуму — ... .

Зразок. Без честі — безчесний.

3 Від наведених слів утвори нові, додаючи префікс **роз-**. Запиши їх, доповнюючи іменниками так, щоб утворилося словосполучення.

Гортати, чистити, хитати, стелити, фарбувати, писати, малювати, клеїти, єднати, лити.

Зразок. Розпитати у тата, ...

4 Розглянь малюнок. Розкажи правила правопису префіксів **з-**, **с-**. Спиши, розкриваючи дужки.

(З, с)формувати, (з, с)цідити,
(з, с)ховати, (з, с)кинути, (з, с)чесати,
(з, с)казати, (з, с)хотіти, (з, с)шивати.

5 Запиши в один стовпчик слова з апострофом після префіксів, а в інший — інші слова з апострофом.

Після префіксів перед **я**, **ю**, **є**, **ї**	Після **б**, **п**, **в**, **м**, **ф** і **р** перед **я**, **ю**, **є**, **ї**
Роз'їхатися, ...	М'яч, ...

Без'язи́кий, б'ю, сузір'я, роз'їзд, з'їсти, роз'яснення, полум'яний, м'ята, п'ятдесят, об'єднання, пір'я.

6 Утвори нові слова за допомогою суфіксів. Як змінюється значення слова після додавання суфіксів?

	-ок, **-ик**, **-к**	**-ище**	**-ин-**, **-яч-**
Їжак, вовк, ведмідь, кіт, павук, риба, жаба	Їжачок, ...	Їжачище, ...	Їжачиний, ...

Творення складних слів. Авторська казка

1 Подумай, чому рослини мають такі назви. Як утворені ці назви?

Котячі лапки

Мати-й-мачуха

Росичка, мухоловка

Нові слова можна утворювати поєднанням двох коренів чи двох основ слова. Наприклад, **мухоловка** — **муха** і **ловити**. Такі слова називають складними.

2 Запиши пояснення значень слів за зразком.

Книголю́б, лісору́б, водола́з, мишоло́вка.

Зразок. **Скелела́з** — той, хто **лаз**ить по **скел**ях.

3 Утвори складні слова, використовуючи підказки.

Місяць + ходити

Сніг + збирати

Зорі + літати

Вогонь + гасити

Довідка. Місяцехі́д, вогнега́сник, зорелі́т, снігозбира́ч.

- Подумай, у яких ситуаціях люди використовують ці предмети. Склади речення з кожним зі слів.

Редагую.

На виставці я бачив місяце хід, зоре льот, сніго кат, вогне гасник.

4 Розглянь малюнки. Що не так? Придумай назви для тварин так, щоб вони складалися з двох коренів або основ.

Зразок. Зебр**о**лев, … .

5 Склади й запиши історію про незвичайну тварину.

6 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо.

ФАРБОВАНИЙ ЛИС
(Скорочено)

Казка

- Як ти гадаєш, про що йтиметься в казці?

зачин

Жив собі в однім лісі Лис Мики́та, хитрий-прехитрий. Йому здавалося, що нема нічого неможливого для нього.

головна частина

Зав'язка. — Досі я ходив по селах, а завтра в білий день піду до міста й просто з торго́виці курку вкраду.

— Ет, іди, не говори дурниць! Там пси купами по вулицях ходять, то вже хіба б ти перекинувся на блоху, щоб тебе не побачили й не роздéрли, — уговкували його товариші.

— От же побачите: і на блоху не перекинуся, і не роздеруть мене! — товк своє Лис.

- Про що ти дізнався / дізналася? Як ти гадаєш, що буде далі?

Розвиток дії. Але сим ра́зом бідний Микита таки прорахувався. По́між коно́плі та кукурудзи він заліз безпечно аж до передмістя; огородами дістався аж до середмістя. Але тут біда! Треба було хоч на коротку хвильку вискочити на вулицю, збігати на торго́вицю й верну́ти назад.

А на вулиці й на торго́виці крик, шум, гарми́дер. Вози скриплять, колеса туркочуть, коні гримлять копитами, свині кви́чуть, **селяни** го́йкають — одним словом, кле́кіт такий, якого наш Микита й у сні не бачив, і в гарячці не чував. Позбу́вшися першого страху, а надто розди-ви́вшися потро́ху, куди і як найлі́пше бігти, Лис Микита набрався відваги, розбігся й одним духом ско́чив через пліт на вулицю. Але не встиг він добігти до торго́виці, коли йому назустріч біжить **пес**, з іншого боку надбігає другий, там бачить третього. Псів уже наш Микита не обдурить. Зараз занюхали, хто він, загарчали та і як не кинуться до нього! Господи, яке страхі́ття! Куди дітися?

Шмигну́в він у найближчі відчинені сіни, а із сіней — на подвір'я. Бачить Лис, що на подвір'ї в кутí стоїть якась діжка. От він, недовго думаючи, скік у діжку та й сховався.

Лис Микита був урято́ваний. Урято́ваний, але як! У діжі, що так несподівано стала йому в пригоді, було більше як до половини синьої, густо на олії розведеної фарби. Уско́чивши в сей розчин, Лис Микита в першій хвилі зану́рився в нього з головою й мало не задушився. Усе його тіло було зато́плене у фарбі, а тільки морда, також синьо помальо́вана, трішечки стирчала з неї. Отак він ви́чекав, поки мину́ла страшна **небезпека**.

Уже добре **стемні́ло**, коли Микита добіг до лісу. Він уско́чив у першу-ліпшу порожню но́ру, розгорнув листя, зарився в ньому з головою й заснув.

- Про що ти дізнався / дізналася? Що урятувало Лиса? Як ти гадаєш, що буде далі?

Устав він на другий день, виліз із нори. Глип-глип! Нюх-нюх! Усюди тихо, спокійно, **чисто**.

У тій хвилі де не взявся Вовчик-Братик. Він, побачивши нечу́ваного синього звіра, завив з переля́ку, і ну утікати!

Зустрів Вовчик-Братик у лісі Вовчицю, Ведмедя, Кабана, Оленя — усі його питають, чого так утікає, а він лепоче:

— Он там! Ой, та й страшне ж! Та й люте ж!

Зібралося довкола чимало звіра, заспокоюють його, дали води напитися. Звірі присудили йти всім у той бік, де показував Вовк, і подивитися, що там таке страшне. Підійшли до того місця, де все ще крутився Лис Микита, зирknули собі ж та й кинулися врозтіч. Де ж пак! Такого звіра ні видано, ні чувано, відколи світ світом і ліс лісом.

«Гей, — подумав собі хитрий Лис, — та се не кепсько, що вони мене так бояться! Так можна добре виграти». І, піднявши вгору хвіст, надувшися гордо, він пішов у глиб лісу, де знав, що є місце сходин для всієї лісової людності.

Тим часом гомін про нового нечуваного й страшного звіра розійшовся геть по лісі. Усі звірі, що жили в тім лісі, хотіли хоч здалека придивитися до нового гостя, але ніхто не смів приступити ближче.

Тоді Лис перший заговорив до них ласкаво:

— Любі мої! Не бійтеся мене! Приступіть ближче, я маю вам щось дуже важне сказати. Слухайте, любі мої, — говорив Лис Микита, — і тіштеся! Сьогодні рано Святий Миколай виліпив мене з небесної глини — придивіться, яка вона блакитна! І мовив: «Звіре Остромисле! У звірячім царстві запанував несправедливий суд і неспокій. Іди на землю й будь звірячим царем, суди по правді й не допускай нікому кривдити моїх звірів!» Почувши се, звірі аж у долоні сплеснули.

— Так се ти маєш бути наш добродій, наш цар?

— Так, дітоньки, — поважно мовив Лис Микита.

Нечувана радість запанувала у звірячім царстві.

Лис Микита був добрим царем, справедливим і м'якосердним, тим більше, що тепер не ходив на лови. Усе готове приносили йому услужні міністри. Тільки одного

боявся він, щоб фарба не злізла з його шерсті, щоби звірі не пізнали, хто він є по правді. Для того він ніколи не виходив у **дощ**, не йшов у гуща́вину, не чухався й спав тільки на **м'якій** перині.

- Про що ти дізнався / дізналася? Чому Лиса Микиту не впізнали? Як змінилося його лисяче життя? Як ти гадаєш, що буде далі?

Так мину́в рік. Надходили рокови́ни того дня, коли Лис став на царство. Звірі надумали святкувати той день і справити великий концерт. Зібрався хор із ли́сів, вовкі́в, ведме́дів, і ввечері на честь царя почав співати хор. Ведмеді ревли басом, аж дуби тряслися. Вовки витягали соло, аж вухо в'януло. Але як молоді лисички задзявкоті́ли тоненькими те́норами, то цар не міг витримати. Його серце було переповнене, його обережність заснула, і він, піднявши морду, як задзя́вкає й собі по-ли́сячому!

Кульмінація. Господи! Що стало? Усі співаки відразу затихли. Усім міністрам і слу́гам царським відразу мов полу́да з очей спала. Та се — Лис! Простісінький фарбований Лис!

- Про що ти дізнався / дізналася? Як ти розумієш вислів «полуда з очей спала»? Як ти гадаєш, що буде далі?

Розв'язка. І, не тя́млячи вже ані про його добродійства, ані про його величну мудрість, а люті тільки за те, що так довго давали йому дурити себе, усі кинулися на нещасного Лиса Микиту й розірвали його на шматочки.

кінцівка

І від того часу пішла приповíдка: коли який пройдúсвіт отумáнить нас, обдерé, оббрéше й ми робимося хоч дрібку мудрішими, то говоримо: «Е, я то давно знав! Я на нім пізнався, як на фарбованім лисі».

За Іваном Франком

- Перекажи казку за лінією часу.

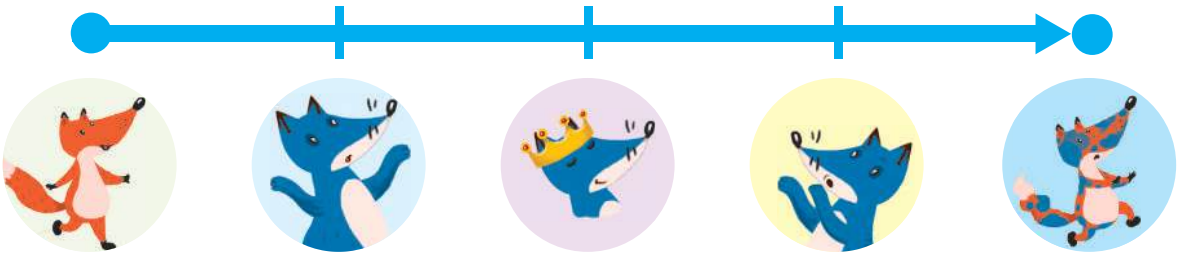

Чому?

- Чому Лис назвався Остромúслом? Від яких двох слів утворене це слово? Як би ще можна було назвати Лиса?
- Як звірі упізнали Лиса? Чому ставлення до нього відразу змінилося?
- Чому звірі довірили царювання незвичайній тварині, а звичайного лиса роздерли?

- Розкажи про Лиса за схемою.

Який має вигляд? → Що робить? → Що і як говорить? → Про що думає? Чому? → Як ти ставишся до персонажа?

Текст для мене	Текст для тексту	Текст для світу
Про що я думав / думала, читаючи казку?	Чим схожі й чим відрізняються казки «Пан Коцький» і «Фарбований Лис»?	Як події в казці можуть бути пов'язані з подіями, що відбуваються у твоєму місті / селі?

7 Запиши споріднені слова групами та розбери їх за будовою.

Фарба, лис, ліс, фарбований, лисичка, пофарбувати, лисячий, лісовий, лисеня, лісник.

8 Запиши споріднені слова до виділених у тексті слів.

Сторінка письменника. Іван Франко

1 Науково-популярний текст. Тема. Мета створення. Факти й думки. Читаю з позначками.

Понад 150 років тому в селі Нагуєвичах, що неподалік від Львова, народився Іван Франко — майбутній геній.

Спочатку хлопчик навчався в початковій школі сусіднього села. Він був дуже здібним: за два роки натренувався читати українською, німецькою та польською мовами (розповідають, що українською навчився читати за десять днів!).

Згодом Іван учився в школі в Дрогобичі, пізніше — у гімназії в цьому ж місті. Викладали в гімназії польською мовою. Юнак за підсумками навчального року став найкращим учнем.

Мав унікальну пам'ять. Наприклад, знав напам'ять усього «Кобзаря» Тараса Шевченка, домашню роботу з польської мови робив у віршах, перекладав із давньогрецької твори Гомера та Софокла.

Учився так, що знань вистачало, щоб підзаробляти грошей, навчаючи інших (отримував платню за приватні уроки). Став фінансово незалежним від батьків. На зароблені гроші купував книжки й ще більше вчився.

На момент закінчення гімназії молодий Франко мав у своїй особистій бібліотеці понад 500 томів українських і зарубіжних авторів (у Дрогобичі на той час не було жодної бібліотеки й лише деякі з викладачів мали власні невеличкі книгозбірні).

Закінчив два університети — Львівський і Чернівецький. Здобув почесне звання доктора філософії в ще двох університетах — Харківському й Віденському (в Австрії).

Писав вірші, прозу, п'єси, наукові статті з різних галузей — літературознавства, історії, економіки, мистецтвознавства... Після себе залишив 100 томів власних творів різними мовами.

Мав ідеальний слух і прекрасний голос. Розповідають, що видатний композитор Микола Лисенко записував музику зі співів Івана Франка.

- Запиши ключові слова до кожного абзацу тексту. Перекажи текст за ключовими словами.
- Склади список найцікавіших, на твою думку, фактів про письменника.

2 Склади речення про Івана Франка. Використай подані факти.

Особиста бібліотека — 12 000 книг

Любив носити вишиванку

Любив ловити рибу та збирати гриби

3 Прочитай. Перекажи. Дізнайся про псевдоніми Івана Франка з інших джерел.

Здавна існував звичай називати **дитину** іншим, «домашнім» іменем, щоб захистити її від нечистої сили. Івана Франка в дитинстві **кликали** Мироном. Письменник був «малим Мироном» приблизно до навчання в початковій **школі**. Згодом це **ім'я** стало улюбленим псевдонімом Івана Франка. Воно існувало в різних варіантах: Мирон, Мирон***, Мирон Сторож, Мирон Ковалишин, Myron тощо.

- Від виділених слів утвори нові за допомогою суфіксів і префіксів.

4 Прочитай казки зі збірки Івана Франка «Коли ще звірі говорили» за вибором. Напиши відгук до казки, яка сподобалася найбільше.

Розвиток мовлення. Казка про тварин

1 Придумай головного персонажа казки.

Опиши, який вигляд має тварина зазвичай.	Напиши, як вона зміниться. Це може бути колір, розмір, окремі частини тіла, те, що вона вміє робити. Наприклад, вона почне говорити, як людина, чи знайде одяг і поміряє його.

2 Заповни таблицю.

Де відбуватимуться події?	Коли відбуватимуться події?	Що трапиться?		
		З чого все почнеться?	Що буде далі?	Чим закінчиться?

3 Напиши казку, використовуючи опорні слова.

Зачин. Жили собі... Жив собі... Жила собі...

Головна частина.

- *Зав'язка.* Якось... Одного разу...
- *Розвиток дії.* Спочатку... Потім...
- *Кульмінація.* Аж раптом... Аж ось... Несподівано...
- *Розв'язка.* Усі зрозуміли... Стало очевидним...

Кінцівка. З того часу... І від того часу...

Що я знаю / умію?

1 Спиши групи споріднених слів. Які слова не є спорідненими?

Дорога, дорожній, дорогий, доріженька. Вухо, вушенько, навушник, безвухий. Вода, водний, заводнений, водити.

2 Від поданих слів утвори нові слова за допомогою суфіксів або префіксів.

Осінь, гарна, зима, ліс, ходити, школа, дуб, сісти.

3 Утвори складні слова, використовуючи підказки.

Свині + пасти, земля + трусити, ясний + очі, місяць + ходити, хліб + робити.

Самостійні та службові частини мови

Усі слова в мові поділено на групи — частини мови. Частини мови бувають самостійні, службові, одна частина мови — особлива.

1 Діти пояснювали, як вони розуміють, що таке частини мови. Чиє пояснення поняття частин мови ти вважаєш найбільш повним?

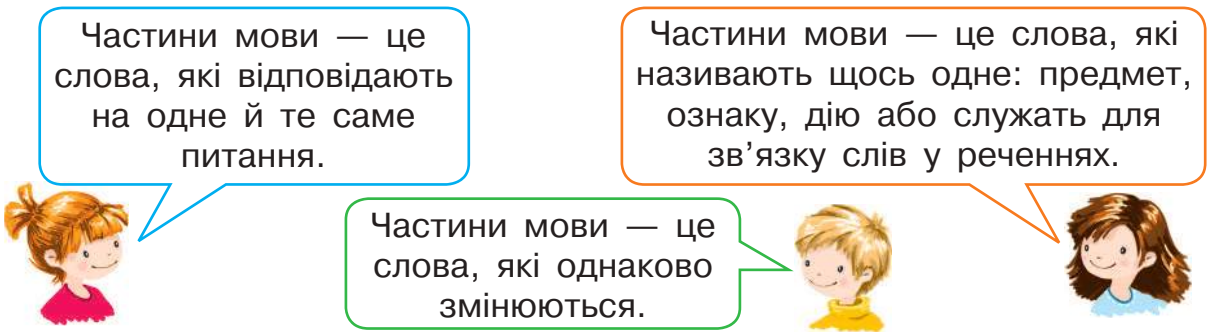

- Поясни, що таке частини мови своїми словами.

2 Розглянь малюнок. Розкажи, що ти знаєш про частини мови.

6 самостійних

3 службові

1 особлива

Слова, які належать до самостійних частин мови, мають лексичне значення, тобто щось означають. Також кожне слово має граматичне значення. Воно вказує на те, що слово належить до якоїсь частини мови, та позначає його граматичні ознаки.

Лексичне значення

Тварина, що живе в Африці біля річок й озер.

Бегемот

Граматичне значення

Іменник чоловічого роду однини.

3 Порівняй значення слів у парах. Накресли в зошиті таблицю та запиши в неї слова. Які слова ти не записав / не записала?

Однакове лексичне значення	Різне лексичне значення	Однакове граматичне значення	Різне граматичне значення
Щеня — цуценя	Кошеня — цуценя	Кошеня — цуценя (іменники середнього роду однини)	П'є — п'ють (дієслова в однині та множині)

Будинок — будівля, кит — кіт, дзвенить — дзвеніли, веселий — радісний, сумний — печальна, дім — будинок.

4 Прочитай. Що у вірші незвичне? Чи розумієш ти його зміст?

Був смажень, і швимкі яски
Спіралили в кружві,
І марамульки йшли в псашки,
Як трулі долові.

Льюїс Керол, переклад Миколи Лукаша

- Яке значення — лексичне чи граматичне — мають слова у вірші?
- Запиши вірш, перетворюючи його на «звичайний» за допомогою слів із відомими тобі лексичними значеннями.

  Зразок. Був липень, і швидкі зайці … .

- Визнач знайомі тобі частини мови.

5 Випиши з книжки, яку ти зараз читаєш, 10 слів однієї частини мови й спробуй записати 10 слів різних частин мови за абеткою.

Слова однієї частини мови	Слова різних частин мови

Іменник як самостійна частина мови

Іменник — самостійна частина мови, яка називає предмет і відповідає на питання *хто? що?*

На́зви людей і тварин відповідають на питання *хто?* Це істоти. Інші назви відповідають на питання *що?* Це неістоти.

1 Випиши іменники. Познач корінь.

Сміятися, сміх, смішний, смішинка, усмішка, посмішка.

- Склади подібне завдання для однокласників й однокласниць.

Редагую. Що не так? Запиши правильно.

Стіл пройшов поруч із татом. Книжка захотіла мене прочитати. Олівці намалювали Денисом.

- Визнач головні члени в кожному реченні.

2 Заповни таблицю. Доповни своїми прикладами.

Назви матеріалів	Назви ігор	Назви свят	Назви дій, станів

Схованки, іменини, Різдво, спів, тканина, шахи, масло, сум, радість, доброта, біг, папір, піжмурки, залізо.

- Визнач число і рід іменників. У яких іменниках ти не можеш визначити рід? Чому?

3 Випиши з тексту іменники. Напиши, на які питання вони відповідають. Зазнач, які з іменників є назвами істот, а які — неістот.

ПОРАДИ ДІТЯМ

Якщо за різних обставин ти відчуваєш страх, це не означає, що ти боягуз. Іноді кожен боїться. Сміливість полягає в подоланні страху. Людина, яка не боїться, — нічого не долає й не є сміливою.

Відмовся, якщо друзі чи подруги підмовляють тебе на щось нерозумне — наприклад, ви́дертися на підвіконня чи високий паркан. Щоб відмовитися, потрібно багато сміливості, іноді це до снаги лише героям.

Якщо ти розіллєш суп, порвеш одяг або якщо потрапиш іще в якусь халепу, не приховуй цього від батьків, а сміливо скажи їм правду. Саме так би вчинив герой.

За Ґжеґожем Касдепке
Переклад Ярослави Івченко

Зразок. Поради *(що?)* — неіст., дітям *(кому?)* — іст.

4 Запиши іменники до поданих слів.

Сміливий, добрий, мужній, хоробрий, охайний, ввічливий, чесний.

Зразок. Сміливий — сміливість.

5 Випиши в перший стовпчик іменники — назви істот, у другий — назви неістот.

Ранок, годинник, сестра, брат, школа, собака, доброта, корм, радість, дім, друг, обіцянка.

- Склади й запиши коротку історію, використовуючи ці слова.

Власні назви пиши з великої букви.

6 Утвори сполучення слів. Яке слово потрібно писати з малої букви, а яке — з великої? Чому?

Загальні назви	Власні назви
Дідусь, бабуся, хлопчик, дівчинка, кіт, собака, гном, чудовисько, країна, місто, село, річка, гори, зоря, планета	Андрій, Любомир, Любава, Рудик, Пудик, Дніпро, Змій, Карпати, Україна, Валерія, Чернігів, Веселе, Сонце, Буркотун, Земля

Зразок. Дідусь Андрій, … .

- Запиши імена своїх рідних, указавши, ким вони є для тебе.

Іменники змінюються за числами. В однині іменники бувають чоловічого, жіночого і середнього роду.

Іменники чоловічого роду	Іменники жіночого роду	Іменники середнього роду
Він, мій	Вона, моя	Воно, моє

7 Запиши словосполучення правильно. Визнач число і рід іменників.

Місто дніпро, країна україна, вулиця хрещатик, селище ворохта, село северинівка, річка дністер, чорне море.

8 Напиши іменники, які вжито в однині, у множині, а іменники, що вжито у множині, — в однині. Які слова ти не зміг / не змогла поставити в однині чи множині? Чому?

Учні, двері, Україна, батько, діти, ручка, олівці, золото.

Зразок. Парта (одн.) — парти; ножиці — лише в множині; Київ — лише в однині.

9 Склади словосполучення з кожним іменником. Визнач число і рід.

Уживаються тільки в однині	Уживаються тільки в множині
Молоко, масло, сметана, морозиво	Ножиці, обценьки, санчата, шахи, окуляри

Зразок. Смачне молоко (одн., с. р.), нові ножиці (мн.), … .

10 Діти вигадували слова, яких не існує.

Турмбук, драбт, глив, дарашка, керло, щаравель.

- Чи можеш ти визначити рід поданих слів? Чому? Вигадай свої слова і визнач їхній рід.

Редагую.

Тітка ганна і Дядько максим живуть у києві. У них є Собака мушка і Кіт квашик. На вулиці шкільній є зоомагазин і ветеринарна Лікарня.

Відмінювання іменників

1 Спиши, змінюючи виділені слова.

У мене є червона квітка, але немає помаранчевої **квітка**. Я приніс воду жовтій **квітка**. Я бачу зелену **квітка** і милуюся блакитною **квітка**. Фіалкова **квітка**, зацвітай.

Довідка. Квітка, квітки, квітці, квіткою, квітку, квітко.

- Чому в реченнях змінюється форма слова **квітка**?

У словосполученнях і реченнях слова зв'язуються за змістом і граматично. Для зв'язку між словами ти можеш змінювати форми слів. Іменники змінюються за відмінками. Це називають **відмінюванням**. В українській мові сім відмінків.

2 Розглянь веселку. Назви відмінки іменників.

3 Розглянь таблицю. Провідміняй за зразком іменники **брат**, **диван**.

Відмінки	Допоміжні слова	Питання	Іменники чоловічого роду	
Називний	є	*хто? що?*	друг□	ліс□
Родовий	немає	*кого? чого?*	друг**а**	ліс**у**
Давальний	даю	*кому? чому?*	друг**у** / друг**ові**	ліс**у** / лісов**і**
Знахідний	бачу знаходжу	*кого? що?*	друг**а**	ліс□
Орудний	орудую	*ким? чим?*	друг**ом**	ліс**ом**
Місцевий	перебуваю на	*на кому? на чому?*	на друг**ові**	на ліс**і**
Кличний	—	—	друж**е**	ліс**е**

- Коли ти змінюєш іменники за відмінками, то змінюєш форму слова чи утворюєш нове слово?
- Чому у відмінків два питання, а не одне?
- У яких відмінках однакові закінчення?

Як визначити відмінок іменників

1. Знайди слово, від якого ти поставиш питання до іменника → Х **Читає** з другом
2. Постав питання від головного слова до залежного → Х *з ким?* **Читає** з другом
3. Визнач відмінок за питанням і закінченням → Ким? Чим? — (Ор. в.) Читає з друг**ом** (Ор. в.)

4 Спиши. Визнач відмінки іменників.

Їде автобусом, лежить на тротуарі, сигнал для водія, віддав пасажиру, побачив світлофор, підійшов до тролейбуса, мчав проспектом.

Називний відмінок іменників

1 Розкажи про називний відмінок. Складі речення за малюнками.

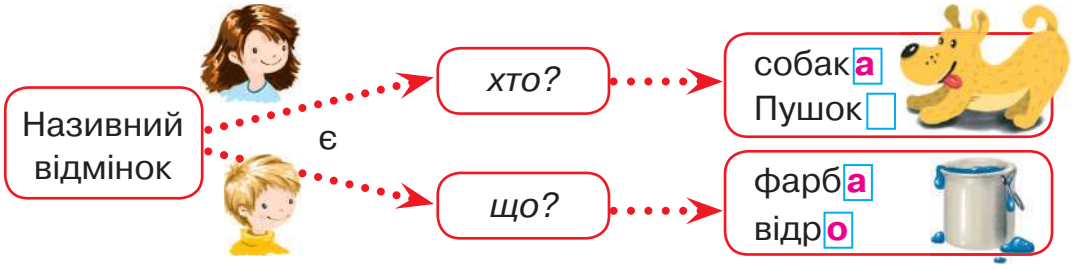

- Діти назвали цей відмінок **головним**. Як ти думаєш, чому?

Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід
нульове [ ], **-а**, **-о**, **-я** ([а])	**-а**, **-я**([а]), нульове [ ]	**-о**, **-е**, **-а**, **-я** ([а])
Кіт[ ], собак**а**, Ілл**я**, батьк**о**	Миш**а**, мрі**я**, любов[ ]	Сел**о**, мор**е**, дівч**а**, кошен**я**

Називний відмінок є початковою формою іменника.

2 Випиши іменники, ставлячи їх у початкову форму — однина, називний відмінок. Придумай кінцівку тексту.

У нашого собаки Пушка є дивна звичка. Він їсть лимони. Жовті, великі, кислі-прекислі. А Пушку байдуже. Лежить лимон на столі в кухні. Песик його скотить додолу. Принесе лимон у кімнату, покатає на килимі й починає гризти. Гарчить, зубами ляскає. З'їсть лимон і, вдоволений, біжить до миски — воду пити.

- Чи знаєш ти про дивні звички свійських тварин? Розкажи про це.

3 Подумай, хто правильно визначив відмінок іменника **лимон**.

Як розрізнити називний і знахідний відмінки іменників неістот чоловічого роду однини з нульовим закінченням

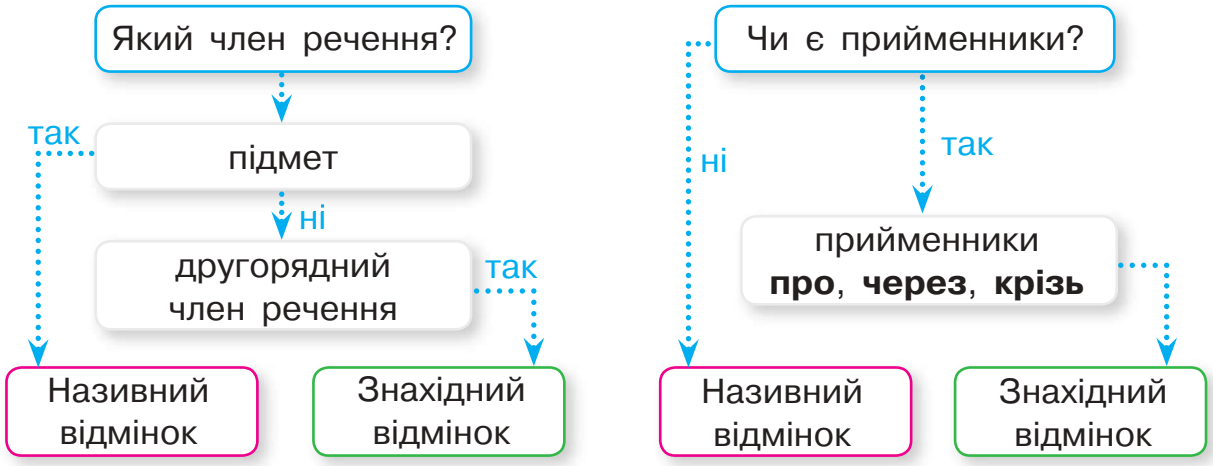

Н. в. Зн. в.

Лимон лежить на столі. Лія розповідала про лимон.

Називний відмінок уживають без прийменників.

4 Спиши. Визнач відмінок виділених іменників.

Лимон росте на лимонному дереві. **Запах** лимона викликає **відчуття** свіжості. А жовтий **колір** нагадує **сонце**.

5 Доповни речення однорідними членами. Визнач відмінок.

У небі летять … . У лісі ростуть … . В озері плавають … .

Розвиток мовлення. Описую різні погляди

1 Знайди інформацію про лимонад із різних джерел. Занотуй факти.

2 Добери аргументи, які б підтримували протилежні точки зору. Запиши їх у Т-схему.

Лимонад — корисний напій.

Так	Ні
1.	1.
2.	2.
3.	3.

3 Склади текст, пояснюючи різні погляди щодо вживання лимонаду.

Зачин. Назви питання, яке розглядатимеш.

Головна частина. Наведи аргументи людей із різними поглядами.

Кінцівка. Зроби висновок.

Родовий відмінок іменників

1 Розкажи про родовий відмінок. Склади речення за малюнками.

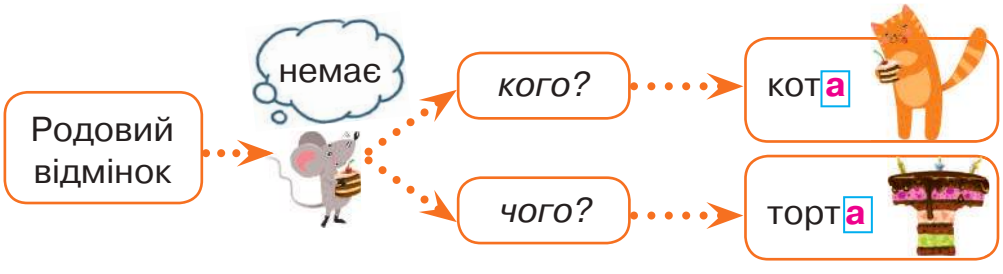

- Діти назвали родовий відмінок **сімейним**. Як ти думаєш, чому?

2 Спиши словосполучення. Визнач закінчення і познач відмінок виділених слів.

Онук **діда** Андрія, онучка **бабусі** Ярини, племінник **тітки** Ольги, племінниця **дядька** Валерія, сестра **тата**, брат **мами**, вітчим **дівчинки**, мачуха **хлопчика**.

- Напиши, ким ти є для кого у своїй родині, а також ким ти є для друзів. Наприклад, донька мами, онука дідуся, подруга Дмитра, син мами, онук бабусі, друг Ганни.

3 Розглянь таблицю. Які закінчення мають іменники в родовому відмінку однини?

Відмінок	Питання	Іменники в однині		
		Ч. р.	С. р.	Ж. р.
Родовий (немає)	*кого? чого?*	друг**а**, лікар**я**	мишенят**и**	подруг**и**, миш**і**
		ліс**у**, кра**ю**	яблук**а**, сонц**я**	слив**и**, вишн**і**, мрі**ї**

4 Діти шукали лимон. Хто з них правильно ужив слово **лимон** у родовому відмінку?

У нас немає лимон**а**.

Немає *(чого?)* лимон**а** чи лимон**у**?

У нас немає лимон**у**.

Іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини мають закінчення **-а(-я)** або **-у(-ю)**. Перевіряй їхнє закінчення за орфографічним словником.

Перевіряю за словником: Родовий відмінок — лимон**а**.

5 Прочитай уривок анотації до книги Алли Гутніченко «Незвичайні професії».

У хлопчика Андрія — незвичайна родина. Кожен у ній має улюблену роботу і незвичну професію. Мама — флори́стка, тато — палеонто́лог, сестра — обіймáчка панд, дідусь — тітéстер, а бабуся — сурдоперекладáчка. У родині є склоду́в і повітроплáвець, архітéктор і піцайóло та кінóлог. Хлопчик ще не знає, ким стане, коли виросте, але вже знайомиться з професіями дорослих.

- Розкажи, що ти знаєш про названі професії.
- Запиши назви професій у родовому відмінку однини.

Зразок. (Немає *кого?*) Флористки, … .

Дискусія.
Чи існують нецікаві професії?

Пишу для себе.
1. Я мрію бути… **2.** Є дуже важливі професії. Наприклад…

Іменники жіночого роду на **-а(-я)** в родовому відмінку однини мають закінчення **-и**, **-і**, **-ї**.

6 Порівняй основи іменників із різних стовпчиків та їхні закінчення. Запиши іменники в родовому відмінку. Познач закінчення.

Іменники жіночого роду			
Називний відмінок — родовий відмінок			
Основа на твердий приголосний дорог**а** — дорог**и**	Основа на шиплячі **ж, ш, ч, щ** груш**а** — груш**і**	Основа на м'який приголосний вулиц**я** — вулиц**і**	Основа на **[й]** мр**і**я [мр'ійа] — мр**і**ї [мр'ійі]
Білка, зима, весна, ромашка	Вежа, круча, миша, тиша, межа	Земля, лисиця, синиця, вишня	Лінія, лілія, анотація

7 Спиши, розкриваючи дужки. Познач закінчення іменників із дужок.

Насіння (кульбаба), хвіст (лисиця), ручка (чашка), куртка без (кишеня), задля (мрія), вікно без (лілія), біля (лінія).

8 Запиши іменники в родовому відмінку. Обведи **-ості**.

Радість, гордість, сирість, щедрість, щирість.

Зразок. Радості, … .

9 Склади кумедні словосполучення. Познач суфікси й закінчення іменників.

Дієслова	*для кого?*	Іменники у Р. в.
Співали, грали, танцювали, спекли, сплели, сфотографували, звели		Мишеняти, кошеняти, цуценяти, ягняти, каченяти, гусеняти, білченяти, вовченяти, лисеняти

Зразок. Сфотографували для гусенятИ.

Прийменники, які уживають тільки з іменниками в родовому відмінку: **без**, **біля**, **близько**, **від**, **для**, **до**, **з-за**, **з-під**, **коло**, **проти**, **серед**.

10 Спиши, розкриваючи дужки. Обведи прийменники. Визнач відмінок іменників.

Кімната без (шафа), лист для (друг), доїхав до (зоопарк), виліз з-під (коробка), зошит для (сестра), з'їхали з (гора), школа біля (дорога), прийшли з (ліс), зупинилися біля (ліс), відплили від (берег), визирнув з-за (паркан).

11 Як розрізнити родовий і знахідний відмінки слова **друга** (іменника істоти чоловічого роду)? Хто з учнів правильно визначив відмінок іменника?

Я зустріла **друга**.

Я думаю, що родовий відмінок *(кого?)* друга.

Я думаю, що знахідний відмінок *(кого?)* друга.

А я використовую слово-підказку лисичка ,
тому що цей іменник — істота жіночого роду.
Замінюю слово **друг** словом **лисичка**.
Я зустріла **друга**. Замінюю: Я зустріла **лисичку**.
Закінчення **-и** — родовий відмінок, **-у** — знахідний.
Отже, слово **друга** вжито в знахідному відмінку.

Я ставлю два питання: *кого? що?*
Я зустріла (*кого? що?*) друга. Зн. в.

12 Визнач відмінки виділених іменників.

У **борсука** глибока нора. Ми побачили великого **борсука**. У **зайця** довгі вуха. Учитель розповів про **зайця**. Діти співали пісню для **дідуся**. Ми турбуємося про **дідуся**.

Давальний відмінок іменників

1 Розкажи про давальний відмінок. Склади речення за малюнками.

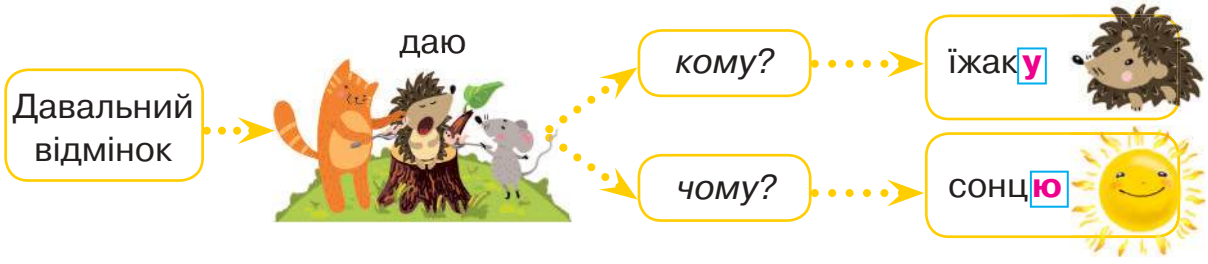

- Діти назвали цей відмінок **щедрим**. Як ти думаєш, чому?

Д. в. Д. в.
Ми дали **їжаку** черв'яка. Дякуємо **сонцю** за тепло.

Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід
-у, **-ю**, **-і**, **-ові**, **-еві**, **-єві**	**-і**, **-ї** ([і])	**-у**, **-ю** ([у]), **-і**
Батьк**у**, геро**ю**, Ілл**і**, батьк**ові**, геро**єві**	Миш**і**, мрі**ї**, любов**і**	Сел**у**, мор**ю**, дівчат**і**, кошенят**і**

2 Спиши, доповнюючи речення однорідними членами. Визнач відмінок іменників. Познач їхнє закінчення.

Я дарую квіти *(кому?)* мамі, татові, бабусі, дідусю. Я віддаю *(кому?)* ... книжки. Я розкажу *(кому?)* ... про пригоди в парку. Я пропоную тістечко *(кому?)* ... .

3 Запиши іменники **друг**, **товариш**, **герой** у давальному відмінку, уживаючи закінчення **-ові**, **-еві**, **-єві**, **-у**, **-ю**.

4 Порівняй сполучення іменників. Яке краще сприймається на слух?

1. Учню Андрію, учневі Андрієві, учневі Андрію.
2. Дядьку Ігорю, дядькові Ігореві, дядькові Ігорю.

- Спиши. Познач закінчення іменників.

5 Запиши слова в давальному відмінку. Розкажи про чергування приголосних.

г – з	к – ц	х – с
Дорога, подруга, нога, перемога	Ручка, гуска, мотузка, річка, бджілка	Муха, комаха, мураха, черепаха, птаха

6 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читання в особах. Театралізуємо.

МАЛИЙ ТА КАРЛСОН, ЩО ЖИВЕ НА ДАХУ

(Уривок, скорочено)

- Торік ти вже читав / читала одну з історій із цієї повісті. Як ти гадаєш, про що може бути цей уривок?

Повість

Мала відбутися одна дуже важлива подія — Малому виповнювалося вісім років. О, як довго він чекав на свої іменини! Чи не від самого того дня, коли йому минуло сім років. Дивно, як багато часу минає між днями народження. Майже стільки, як між різдвяними святами!

Увечері напередодні іменин Малий мав розмову з Карлсоном.

— Завтра в мене день народження, — сказав Малий.

— А чим нас пригощатимуть? — спитав Карлсон.

— Звісно, тортом, — відповів Малий. — Мені спечуть іменинний торт із вісьмома свічечками.

— Оце добре! — утішився Карлсон. — Слухай, знаєш, що мені спало на думку?

— А що? — спитав Малий.

— Попроси маму, нехай вона краще спече тобі замість одного торта з вісьмома свічечками вісім тортів з однією свічкою.

Малий не думав, що мама на таке згодиться.

— А подарунки ти якісь дістанеш? — спитав Карлсон.

— Не знаю, — відповів Малий і зітхнув.

Він був певен, що однаково не одержить того, чого найбільше у світі бажає.

— Собаки мені, мабуть, довіку не подарують, — сказав він. — Але, звичайно, я матиму багато інших подарунків. Тому я вирішив бути веселим цілий день і зовсім не **думати про пса**.

— Крім того, ти маєш мене, — сказав Карлсон. — А я ж, сподіваюся, трохи **кращий за собаку**!

Він схилив набік голову й глянув на Малого.

— Цікаво було б мені знати, які ти одержиш подарунки. Чи був би ти радий цукеркам? Якщо вони будуть, то, я гадаю, їх треба зразу віддати на благодійну справу.

— Добре, коли я дістану цукерки, то віддам їх тобі.

Більше вони не говорили про день народження Малого, бо було вже пізно й Малий мусив якнайшвидше **лягати в ліжко**, щоб не проспати своїх іменин.

- Як почувався Малий напередодні свого дня народження? Про який подарунок він мріє? Що означає вислів «віддати на благодійну справу»? Які справи бувають благодійними?

Настав ранок. Малий, прокинувшись, лежав і чекав, що ось-ось відчиняться двері й усі зайдуть вітати його. Хвилини спливали страшенно довго. Та ось у передпокої почулася хода й із-за дверей долинув спів: «На многії літа». Двері відчинились, і на порозі з'явилися всі: мама, тато, Боссе й Бетан. І перед Малим **поставили тацю**. На ній був торт із вісьмома свічечками та інші подарунки.

Подарунків було багато — хоч, здається, менше, ніж він звичайно отримував на іменини. Тільки чотири пакуночки. У них виявилися: коробка кольорових олівців, іграшковий пістолет, книжечка й нові сині штанці. Усе йому страшенно сподобалося.

Тато **поторсав** Малого **за плече**.

— Чуєш, на тебе в передпокої чекає один приятель! Його звуть Бімбо.

— Я не знаю ніякого Бімбо! — пробурмотів Малий.

— Ти його справді не знаєш, — сказала мама. — Але він дуже хоче познайомитися з тобою.

Тієї миті **в передпокої** тоненько **заскавчало** щеня.

— То пес? — спитав Малий. — Справжній живий пес?

Тоді Боссе кинувся до передпокою й за мить повернувся, несучи на руках — о, мабуть, це все тільки сон! — маленьку таксу.

— Тепер ти радий, Малий? — запитав тато.

Малий тільки зітхнув. Як можна таке питати!

Він був такий щасливий, що йому аж **защеміло** десь усередині — чи то **в душі**, чи в животі. А може, так завжди буває, коли ти по-справжньому щасливий?

За Áстрід Ліндґрен
Переклад Ольги Сенюк

- Як почувався Малий у день народження? Чи кожен може бути щасливим? Чи існує однакове щастя для всіх, чи в кожного воно своє? Намалюй щастя, як ти його уявляєш.
- Випиши виділені словосполучення. Визнач число, рід, відмінок іменників.

Редагую.

Подарунок своїй подрузі я обирала довго. Миколка подарував Даринкі букет квітів. Соломійкі було складно догодити з подарунком.

Як розрізнити давальний і місцевий відмінки іменників

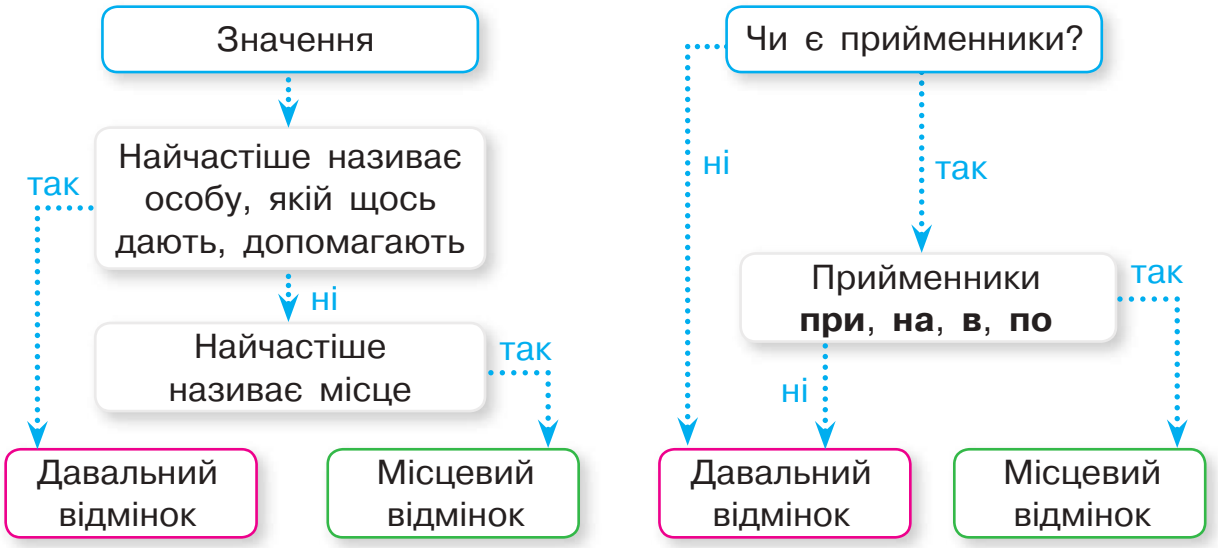

7 Досліджуємо медіа.

- Прочитай рекламу із сайту подарунків. Проаналізуй її за 5 запитаннями.

Хто створив рекламу? З якою метою? Чим вона мене приваблює? Що хочу зробити? Чи справді мені потрібні ті речі, які рекламують?

«Комусь» — інтернет-магазин яскравих подарунків

Раніше ми сестрі дарували ляльку, братові купляли іграшкову машинку, бабусі вибирали посуд, діду замовляли шахи, мамі привозили праску, а татові готували набір інструментів. Але світ такий різнобарвний!

ЖИТТЯ НЕ ДЛЯ НУДНИХ ПОДАРУНКІВ!

Ми завжди готові запропонувати приголомшливі речі з кумедними написами й принтами для святкового настрою твоїх рідних, друзів, знайомих!

Реклама — це поширення інформації про когось або щось для привертання уваги. Рекламу завжди звернено до людини, вона прагне вплинути на прийняття рішення (переконати в чомусь, купити якийсь продукт тощо).

Дискусія.

- Напиши по три аргументи на захист позицій **Так** і **Ні**.

Чи варто довіряти рекламі?

Так	Ні
1.	1.
2.	2.
3.	3.

8 Спиши. Визнач відмінок іменників.

Упіймав щуку, ішов стежкою, мандрував річкою, летять до гнізда, висить на стіні, світить із-за полиці, зустрівся з другом, сиджу на дивані, зайшов у кімнату, книга для вчительки, прочитали про динозавра, сховався під ліжко, подарунок діда, даю коту.

Зн. в.

Зразок. Упіймав *(кого?)* щуку, … .

Розвиток мовлення. Текст-розповідь

Склади історію, яка трапилася з хлопчиком / дівчинкою на дні народження.

Спочатку підготуй чернетку із семи рядків. У першому рядку напиши одне слово, у другому — два, у третьому три й так далі.

1 слово — напиши ім'я героя	Максим / Поліна.
2 слова — напиши, який він / вона	Чемний, весела.
3 слова — опиши місце події	Дім, кімната, коридор.
4 слова — із чого все почалося	Величезний ведмідь, здивування, цуценя.
5 слів — як розгорталися події	Святкування, торт, подарунки, зникло цуценя.
6 слів — що було далі	Несподівано, дзявкає, не знаходимо, густа шерсть, розпач.
7 слів — чим все закінчилося	Ведмідь повзе, перелякались, сміливість, знайшли, радість, подружилися.

- Запиши історію і розкажи її друзям.

Знахідний відмінок іменників

1 Розкажи про знахідний відмінок. Склади речення за малюнками.

- Діти назвали знахідний відмінок **відмінком-детективом**. Чому?

2 Досліди, які закінчення мають іменники чоловічого, жіночого та середнього роду в знахідному відмінку. Заповни таблицю.

Іменники істоти *Бачу кого?*	Іменники неістоти *Бачу що?*
Слон**а**, …	Дерев**о**, …

Верблюд, ведмідь, барліг, нора, білка, хом'як, папуга, дельфін, рись, гніздо, хатка, бобер, пенал, олівець, м'яч.

3 Спиши. Визнач відмінки виділених іменників.

Футболіст ударив **м'яч** ногою. **М'яч** залетів у ворота. **Стіл** стояв посеред кімнати. Ми поставили **стіл** біля вікна. У зоопарку діти бачили **слона**. Діти принесли банан для **слона**.

- Як розрізнити називний і знахідний відмінки іменників неістот? родовий і знахідний відмінки іменників істот?

4 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Переказуємо за планом.

Детектив — це різновид художнього твору, у якому персонажі розкривають певну таємницю, як правило, пов'язану зі злочином.

МАРІЙКА І ЖАДІБНИЙ ГРАБІЖНИК
(Скорочено)

Детектив

- Як ти гадаєш, про що йтиметься в оповіданні? Чому? Поясни свою думку.

Була собі дівчинка, звали її Марійка Михайлова. Марійка вміла відгадувати таємниці, розплутувати загадки, розв'язувати кросворди та викривати злочини. Тому до неї часто зверталася поліція — по допомогу.

Якось Марійка сиділа за столом і **робила уроки** — саме завтра вона мала контрольну з математики. Коли це у двері задзвонили. Марійчина мама спершу спитала «Хто там?», потім **відчинила двері**, і з'ясувалося, що це прийшов Майор Поліції, Марійчин знайомий. Він уже не вперше до неї приходив — і увесь час із якимось проханням.

— Добридень, — сказав Майор Поліції. Він дуже хвилювався. Його просто-таки було не впізнати. — Марійко! Потрібна твоя допомога.

— Але ж у мене завтра контрольна, — мовила Марійка. — А я ще не зробила уроки.

Майор розхвилювався ще дужче:

— Хіба можна говорити про якусь там контрольну, коли в місті **скоєно** жахливий **злочин**?!

— То що трапилося? — спитала Марійка.

— **Пограбовано банк**! — Майор Поліції геть **почервонів від хвилювання**. — Злочинець забрав усі гроші. А завтра в усіх бібліотекарів — день зарплатні, вони прийдуть до банку по гроші. А грошей і немає!

Марійка спохмурніла. Їй стало шкода бібліотекарів. До того ж вона сама була **записана в** три **бібліотеки** одночасно — бо любила читати.

— Злочин слід викрити сьогодні ж! — мовив Майор Поліції.

Марійка зрозуміла, що доведеться їхати, бо справа серйозна. Про всяк випадок вона перепитала:

— Без мене ніяк не можна обійтися?

— Що ти! — перелякано сказав Майор.

І Марійка, зітхнувши, згорнула зошит.

- Про що ти дізнався / дізналася? Як далі можуть розвиватися події?

Поліцейська машина проїхала всім містом і **зупинилася біля банку**. На ґанку стояв головний касир і плакав.

— Пограбування здійснили жахливо, — сказав він крізь сльози.

— Який вигляд мав злочинець? — спитала Марійка.

— Він був як свиня, — відповів касир. — Тому що він був у масці поросяти.

— Таке трапляється з грабіжниками, — сказав Майор Поліції. — Вони **надягають маску**, аби **приховати** справжнє **обличчя**.

— Маю **оглянути місце** злочину, — сказала Марійка. Вона **витягла з портфеля** велике збільшувальне скло й довго **розглядала килим**, на якому стояв злочинець. Відтак відгорнула край паласу — під ним був маленький ґудзик.

— Це доказ, — сказала Марійка. — Тобто річ, що допоможе **знайти злочинця**.

— Таких ґудзиків повнісінько у кожній крамниці, — промовив касир. — Як ви знайдете злочинця за ґудзиком?

— Побачимо, — відповіла Марійка. Вона **вийшла на вулицю** й заходилася **розглядати тротуар** перед входом до банку.

— Наше щастя, що не було дощу, — мовила Марійка, ховаючи пакетика та збільшувальне скло. — І що тут не проїжджала поливальна машина. — Маю деякі міркування. Ось що. Відвезіть-но мене на вулицю Сирецьку.

На вулиці Сирецькій було чимало будинків. Поперед одним будинком був дитячий майданчик, а в ньому пісочниця, а в пісочниці було стільки піску, що він **просипався на стежку** перед першим під'їздом. Марійка **залізла в пісочницю**, витягла з портфеля відерце й совок і задумливо заходилася робити бабки. Урешті-решт Марійка встала, склала відерце й совок і **зайшла до** першого **під'їзду**. Там над списком мешканців горів тьмяний ліхтар. Марійка

витягла з портфеля блокнот і ручку й переписала прізвища усіх мешканців. — А тепер, — сказала вона Майору Поліції, — відведіть мене, будь ласка, до Маріва́нівни.

Маріванівна була найстарішою вихователькою. Вона стільки років пропрацювала у дитячих садках, що, здається, не було в цьому місті дорослого, якого вона не виховувала.

— Маріванівно... А чи у вас у групі були коли-небудь жадібні хлопчики?

— Скільки завгодно, — відказала Маріванівна.

— Якийсь колишній жадібний хлопчисько **пограбував банк**, — сказала Марійка.

— Чим я можу тобі допомогти? — нарешті спитала Маріванівна.

Марійка витягла з портфеля список мешканців першого під'їзду будинку на вулиці Сире́цькій.

— Маріванівно, хто з цих людей... із цих колишніх дітей був найжадібнішим у своїй групі?

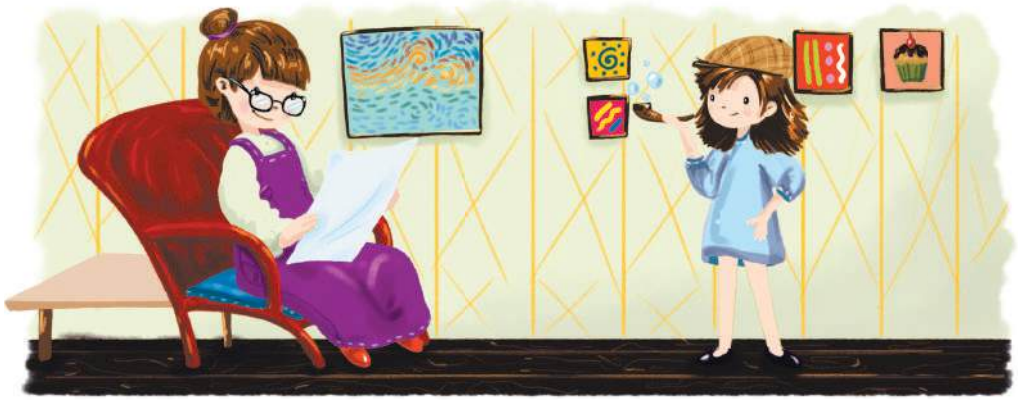

Маріванівна **прочитала список** і одразу сказала:

— Звичайно, Петько Бджолярчу́к. Це був найжадібніший жадюга із тих, кого мені довелося бачити.

— Чи не пам'ятаєте ви, яке вбрання було в нього на святі? — швидко спитала Марійка.

— Авжеж, пам'ятаю, — здивовано проказала Маріванівна. — **Вбрання зайця**. Він мав шорти з круглим заячим хвостом і білу шапку з довгими вухами.

— Десь я помилилася, — сумно мовила Марійка. — Доведеться починати все з самого початку... Вона вже зібралася йти, — адже на неї чекав Майор Поліції, а надворі вже вечоріло.

— Зачекай, — сказала Маріванівна вже на сходах. — Я пригадала... Петькові Бджолярчуку ніколи не подобалося його карнава́льне вбрання. Щороку він просив у мами костюм поросяти. І щороку мама відповідала, що їй і без того вистачає вдома свинства.

- Чому Марійка звернулася до Маріванівни? Як ти гадаєш, що буде далі?

* * *

Марійка Михайлова подзвонила у двері квартири номер тридцять один. Двері відчинив здоровезний дядечко в спортивному костюмі.

— Ви **загубили ґудзика**, — сказала Марійка і простягла ґудзик на долоні. — Ось він. Це ваш?

— О, дякую, дівчинко! — вигукнув Бджолярчук. — Як вдало все склалося! Якби не ти, довелось би мені змінювати всі ґудзики на куртці, а це такі збитки.

— Ти пограбував цілісінький банк, а **заощаджуєш на ґудзиках**, — дорікнула йому Марійка.

Тієї ж миті з-за її спини з'явилася озброєна поліція на чолі з Майором. Не встиг Петько Бджолярчук й оком змигнути, як у його квартирі знайшли пістолет, мішок із грішми, куртку з відірваним ґудзиком і маску поросяти.

* * *

— Марійко... але як? — вражено розпитував Майор Поліції. — Як ти здогадалася?

— Дуже просто, — напівсонно бурмотіла Марійка на задньому сидінні поліцейської машини. — Пісок... Це лишень здається, ніби в усіх пісочницях він однаковий. Але він різний... Аби це зрозуміти, треба зліпити не одну сотню бабок. На черевиках Бджолярчука був пісок, тому

що він мешкав у першому під'їзді та ходив повз переповнену пісочницю. Але справа в жадібності, бо розумний грабіжник не став би зізнаватися, що ґудзик — його! Це ж речовий доказ!

Машина зупинилася біля Марійчиного будинку.

— Дякую тобі, Марійко, — розчулено мовив Майор Поліції.

— А математику я таки не доробила, — сказала Марійка сумно.

* * *

Наступного дня бібліотекарі **отримали зарплатню**, а Марійка — «дев'ять» із підсумкової контрольної. Проте вона не засмутилася.

За Мариною та Сергієм Дяченками

Чому?

- Чому Марійка ліпила бабки в пісочниці?
- Чому Марійка запитала Маріванівну про вбрання Петька Бджолярчука на новорічному святі?
- Чому Марійка не засмутилася через «дев'ятку» за контрольну?

- Схарактеризуй Марійку Михайлову, відповідаючи на запитання.

Який має вигляд? | Що і як говорить? | Як ти ставишся до персонажа?

Що робить? | Про що думає? Чому?

543

- Випиши з тексту 5 іменників, 4 прикметники, 3 дієслова.
- Випиши з тексту виділені словосполучення. Визнач число, рід, відмінок іменників.

Пишу для себе.

Перекажи оповідання від імені одного з персонажів на вибір.

1. Марійки Михайлової. **2.** Майора Поліції. **3.** Петька Бджолярчука.

Орудний відмінок іменників

1 Розкажи про орудний відмінок. Складі речення за малюнками.

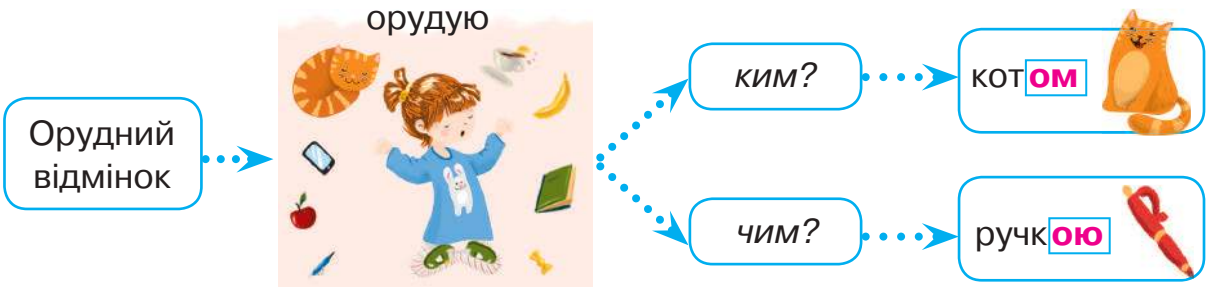

- Діти назвали орудний відмінок **працьовитим** і **творчим**. Як ти гадаєш, чому?

2 Поясни значення дієслова **орудую**. Запиши речення, замінюючи слово **орудую** іншим дієсловом.

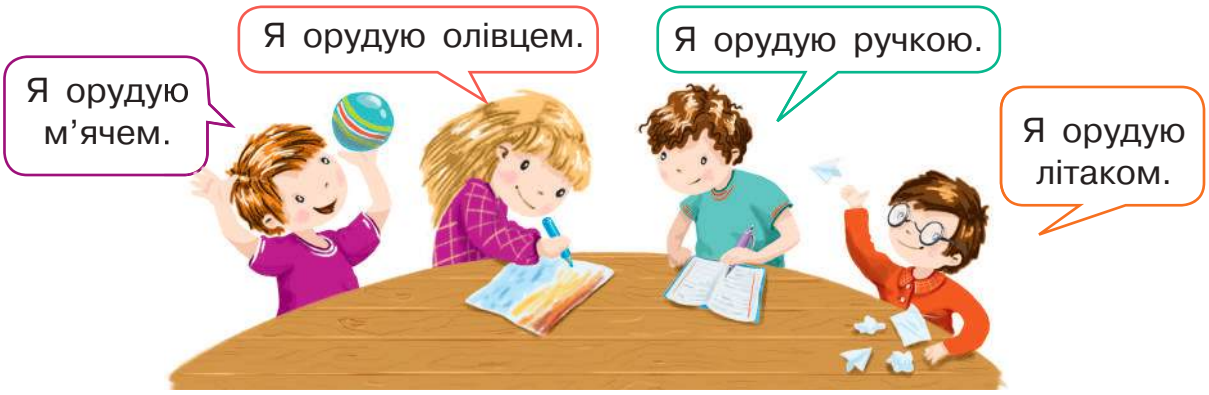

Що значить **орудувати**? **Орудую** — вправно дію, використовую, володію, керую ким-небудь, чим-небудь.

Іменники чоловічого роду в орудному відмінку мають закінчення **-ом**, **-ем**, **-єм**.

3 Порівняй основи іменників із різних стовпчиків та їхні закінчення.

Іменники чоловічого роду			
Називний відмінок — орудний відмінок			
Основа на твердий приголосний	Основа на шиплячі **ж**, **ш**, **ч**, **щ**	Основа на м'який приголосний	Основа на **-й**
торт — тортом	ніж — ножем	кінь — конем	чай — чаєм

4 Запиши іменники в орудному відмінку. Познач закінчення.

Рік, сік, горизонт, пенал, зошит; меч, плащ, борщ, дощ, глядач, слухач, читач, ключ; олівець, горобець; край, чай, музей, трамвай, водій.

Зразок. Роком, мечем, олівцем, краєм, … .

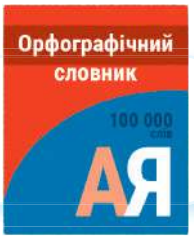

Щоб визначити закінчення іменників чоловічого роду в орудному відмінку з основою на **-р**, використовуй словник.

5 Запиши іменники в таблицю. Визнач закінчення.

Іменники чоловічого роду з основою на **-р**	
Ким? **-ом**	*Ким?* **-ем**

Інженер, маляр, чоботар, столяр, лікар, шофер, тренер, дизайнер, шахтар, воротар, кухар, звір, комар, пазур.

Іменники жіночого роду в орудному відмінку мають закінчення **-ою**, **-ею**, **-єю**.

6 Порівняй основи іменників із різних стовпчиків та їхні закінчення. Запиши іменники в орудному відмінку. Познач закінчення.

Іменники жіночого роду			
Називний відмінок — орудний відмінок			
Основа на твердий приголосний дорога — дорогою	Основа на шиплячі **ж**, **ш**, **ч**, **щ** груша — грушею	Основа на м'який приголосний вулиця — вулицею	Основа на [й] мрія [мр'ійа]— мрією [мр'ійейу]
Білка, зима, весна, ромашка, вудка, сокира, скрипка, ложка, виделка	Вежа, круча, миша, тиша, пожежа, каша	Земля, лисиця, синиця, полуниця, вишня, каструля	Лінія, лілія, анотація

Зразок. Білкою, вежею, землею, лінією, … .

7 Спиши. Визнач закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку.

Орудний відмінок іменників жіночого роду з нульовим закінченням		
Сіль — сіллю, ваніль — ваніллю, карамель — карамеллю, піч — піччю, м'якоть — м'якоттю	Любов — любов'ю, кров — кров'ю	Радість — радістю, гордість — гордістю, щедрість — щедрістю, щирість — щирістю

- Склади й запиши речення з кількома із цих слів.

8 Чим пахне на кухні? Спиши, розкриваючи дужки. Познач закінчення іменників.

Пиріжок з (вишня), печиво з (шоколад), тістечко з (груша), вафлі з (кориця), пампушки з (борщ), морозиво з (карамель), сирники з (ваніль), сік із (м'якоть), помідор із (сіль), чай із (мед), сніданок із (яйце), обід із (борщ), вечеря із (каша).

9 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажа.

- Чи був у твоєму житті випадок, коли ти щось готував / готувала? Розкажи про свій досвід.

Оповідання

СМАЧНЮЧИЙ ТОРТ

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так думаєш?

зачин

Коли Софійка залишалася вдома сама, завжди намагалася непомітно допомогти своїм батькам. Вона ж бо була справжньою господинею. То там, то тут хазяйство підправить. Наприклад, одного разу вона **висушила** щойно випрану й розвішену білизну **феном**. Після того фен більше не працював, зате ж батьки повернулися — а білизна сухенька. Краса! А якось Софійка попіклувалася,

щоб взуття в тата й мами стало шовковисте, ніжне на дотик і не страждало від змін погоди, тож **почистила** його **кремом** для чутливої шкіри. Різне було...

головна частина

Зав'язка. Але сьогодні дівчинка надумала випробувати свій кулінарний хист. А що він у неї був, вона не мала жодних сумнівів. Софійка знайшла мамин грубий записник і почала **підбирати рецепт** для смачнючого обіду. Звісно, це міг бути лише рецепт торта. Отож вона знайшла сторінку, на якій акуратним маминим **почерком** було **виведено**:

Медовий торт (смакотинка!!!)

— Упораюся — вирішила Соня.

— Гав-гав! — погодився Мушка, який надумав допомогти.

- Про що ти дізнався / дізналася? Як ти гадаєш, що буде далі?

Розвиток дії. На кухні вибухла революція: гриміли каструлі, дзвеніли склянки, бухкали шухляди, дзижчав міксер, ложки й виделки вжарили гопака, навіть старезний глиняний горщик — і той навприсядки пішов.

Готувала Софійка все точнісінько **за рецептом**:

1. *Розчинити в молоці цукор, соду, додати яйця, 2 ложки масла, 3 ложки меду та старанно перемішати.*

Молока в холодильнику не було, тож його замінила розчинена у воді сметана. Сирих яєць Софійка на дух не переносила, тому замість них вона додала яблучного сиропу — він такий же прозорий і тягучий, мов яєчний білок. А ложечка абрикосового джему — чим вам не жовтки?

— Це буде навіть смачніше. Еге ж, Мушко? — звернулася малеча до собаки.

Песик у відповідь двозначно **почухав за вухом**.

— Так, що в нас там далі...

2. *Поставити на водяну баню. Постійно перемішуючи, прогрівати 10 хв.*

Водяної бані на кухні Софійка не знайшла, тому набрала повну ванну гарячої води. Наче на човнику, запустила вона на 10 хвилин у вільне плавання **каструлю з** майбутньою **смакотою**.

3. *Охолодити, всипати 3 склянки просіяного борошна, замішати, розділити на 6 частин і поставити в холодильник на 1 год.*

Софійка всипала як треба борошна. Але ж цілу годину чекати, поки тісто охолоне в холодильнику, вона не могла. Скоро ж мали повернутися батьки. От і додала до тіста кілька кубиків льоду. Охололо воно навіть швидше, ніж у холодильнику.

4. *Сформувати коржі й випекти в змащеній маргарином формі.*

Софійка побігла **шукати в шафці** стару шкільну форму, із якої вона давно вже виросла. Потім старанно **змастила** її **маргарином** і запхала з коржами до мікрохвильовки.

5. *Для крему зварити на молоці манну кашу. Додати збите та розтерте з цукром масло.*

Отакої, цього лише бракувало, манну кашу Софійка, скільки себе знає, до рота не брала. З кукурудзяними пластівцями куди ліпше буде!

6. ***Обмазати кремом*** *випечені коржі та скласти їх один на один, прикрасити горіхами.*

- Про що ти дізнався / дізналася? Чи все Софійка робила точно за рецептом? Як ти гадаєш, чи вдасться їй приготувати торт? Чому? Як ти думаєш, що буде далі?

Нарешті смакота готова! Але щось горіхи її не дуже прикрасили... То дівчинка й заходилася вирізати із залишків форми картаті квіти на прикраси.

Кульмінація. За цим заняттям її й застали тато з мамою, коли повернулися додому.

Розв'язка. Сподобався їм торт чи ні — невідомо. Софійка про це нікому не розповідала.

кінцівка

Зате мама після цієї історії щось таки виправила в рецепті смачнючого торта й **заховала записник** так далеко, що й Мушка винюхати не міг.

Дмитро Кузьменко

Чому?

- Чому Софійка змінювала рецепт, коли готувала?
- Чому Софійка нікому не розповідала, чи сподобався батькам її торт?
- Чому це оповідання гумористичне?

- Склади список продуктів із маминого рецепта та тих, якими дівчинка їх замінила.

Текст для мене	Текст для тексту	Текст для світу
Розкажи про свій досвід приготування страв.	Розкажи про книжки, у яких діти готували страви, і що з того вийшло.	Розкажи про новини, у яких розповідається про страви.

543

- Випиши з тексту 5 іменників, 4 прикметники, 3 дієслова.

- Випиши виділені словосполучення. Визнач число, рід, відмінок іменників.

Пишу для себе

1. Я допомагаю батькам по господарству, тому що...

2. Я вмію готувати такі страви...

Місцевий відмінок іменників

1 Розкажи про місцевий відмінок. Склади речення за малюнками.

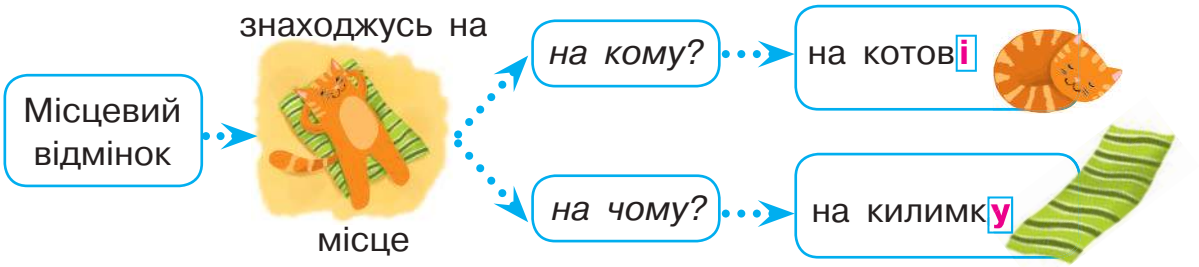

- Діти назвали місцевий відмінок по-різному, хтось **затишним кімнатним**, хтось **мандрівним**, а хтось — **космічним**. Чому?

У місцевому відмінку однини іменники мають закінчення **-і** (-ї [і]), **-у** (-ю [у]), **-ові** (**-еві**, **-єві** [ев'і]) та уживаються тільки з прийменниками.

2 Склади список речей у кімнаті зі вказівкою, де їх розташовано.

М. в. *на / у кому?* *на / у чому?*
у в на по при

Зразок. Капелюх□ (*на чому?*) на бильц**і** (М. в.), … .

3 Розкрий дужки. Визнач закінчення.

Іменники чоловічого роду в місцевому відмінку *на кому? на чому?*		
-ові, -еві, -єві	**-у, -ю**	**-і, -ї**
На другові, на (товариш), на (герой)	На другу, на (візок), у (парк)	У листі, у (музей), у (трамвай)

В іменників у місцевому відмінку однини кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням **-і** змінюються на [з′], [ц′], [с′].

4 Запиши іменники в таблицю за зразком.

Урок, нога, рука, вухо, Даринка, комаха, Соломійка, дорога.

г — з	к — ц	х — с
Поріг — на порозі, луг — у лузі, …	Молоко — на молоці, око — в оці, …	Кожух — у кожусі, вухо — у вусі, …

5 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажа. Переказуємо. Дискутуємо.

- Чи доводилося тобі шукати свої речі? Чому? Що ти при цьому відчував / відчувала?

Оповідання

ДЕ МІЙ ХОКЕЙНИЙ СВЕТР?

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так гадаєш?

Настала субота. Ніколас радісно ніжився під ковдрами, уявляючи собі новий день. Сьогодні вранці мало бути перше в цьому сезоні хокейне тренування.

Оп-ля! Раптом Ніколас щось пригадав. Він має **знайти форму** та **обладу́нки**! Блискавкою зіскочив із ліжка, та зашпортався у власних речах і долі́лиць **упав на підлогу**.

Так, де ж його хокейний светр? Ніколас почав шукати. Сорочки, шкарпетки, піжами — оце й усе, що знайшов. Еге! От і його наплічники.

Потім він почав шукати шолом. Знайшлася тепла в'язана шапка, бейсболка, чародійський капелюх. Еге! А от і наколінні щитки! А светр — як крізь землю провалився. І шолом — так само. І де ж ті ковзани? Ось Ніколас знайшов гумові чоботи, лижні черевики, шльопанці. Еге! Це ж хокейні шорти! Він **обни́шпорив** усю **спальню**, та решту свого екіпірува́ння так і не знайшов. А потім Ніколас почав пробиватися через завали власних речей та іграшок.

- Про що ти дізнався / дізналася? Чому Ніколасові так складно знайти речі, які йому потрібні?

Мама й тато сиділи на кухні.

— Ти ще тільки вдягаєшся! — скрикнув тато. — Година залишилася до тренування!

— Так, але я не можу знайти светра, шолома та ковзанів.

— Мені здається, що я бачила твої **ковзани в гаражі**, — озвалася мама. — Хто має знати, де лежать твої речі?

Ніколас **вихором метнувся** в гараж. Він переглянув шафи та полиці, перерив усі коробки. І нарешті знайшов ковзани.

Хлопець миттю повернувся на кухню й пóхапцем **з'їв** свою **кашу**. Ще залишалося знайти хокейний светр і шолом. І ключку!

— Мені здається, що я бачив твій **шолом у підвалі**, — промовив тато. — Хто має знати, де лежать твої речі?

І Ніколас метнувся в підвал. Він заліз там під кожен верстат, зазирнув за кожну валізу, обнишпорив усі коробки з іграшками... І шолом нарешті знайшовся! Бігцем повернувшись на кухню, хлопець жадібно проковтнув тост із аráхісовим маслом. Ще залишалося знайти ключку й светр.

— Мені здається, що я бачила твою ключку під ґанком, — озвалася сестра. — Ніколасе, хто має знати, де лежать твої речі?

Час підтискав. Ніколас вибіг надвір і став шукати під ґанком. Там були відра, лопатки, дитячі самоскиди, та от, нарешті, знайшлася його хокейна ключка!

Він знову кинувся на кухню й на ходу змолотив чорничний кекс. Тепер залишалося знайти хокейний светр.

Ніколас жваво взявся до роботи, складаючи речі в шухляди й **талу́ючи** їх **у шафу**. І тоді в одному закапелку, аж на самому дні шафи, він відшукав свої хокейні гетри. І головне — чемпіо́нський светр! Ніколас стрімко надягнув їх на себе й подивився в дзеркало.

— Я готовий! — гукнув він.

- Про що ти дізнався / дізналася? Чому всі ставлять Ніколасові одне й те саме питання?

Тато з мамою швидко зайшли до кімнати.

— Вітаю! — вигукнула мама.

— Ти маєш вигляд справжнього профі, — зауважив тато.

Ніколас зиркнув на годинник.

— Уже час їхати! Тренування розпочинається через 15 хвилин!

— Зачекай хвильку, — попросила мама. — Не можу згадати, де я **поклала ключі** від машини...

Жіль Тібо
Переклад Анатолія Сагана

- Що ти відчуваєш після прочитання тексту?
- Знайди в тексті й порівняй поради, які давали Ніколасу.
- Як ти думаєш, чи вчасно Ніколас приїде на тренування? Чому?
- Випиши з тексту виділені словосполучення. Визнач число, рід, відмінок іменників.

Завдання на вибір.

1. Склади список речей, які знайшов Ніколас, і напиши, де вони мають знаходитися.
Зразок. Ковзани в тумбочці, ...

2. Напиши 5 речень про те, де знаходяться різні речі у твоїй кімнаті.
Зразок. Светр висить у шафі.

6 Порівняй текст і малюнок. Знайди відмінності.

Мій одяг зберігається в шафі. На полиці лежать шарфи й шапки. У коробці зберігається новорічний костюм. У пакеті літнє взуття. У шапці я рятую від холоду пташеня.

На вішаку висить сукня. У шухляді є шкарпетки. Парасоля тримається на залізному гачку. На комоді лежать футболки. На підлозі стоять черевики, капці, кросівки, кеди. У горщику синіє водичка для кошеняти.

- Що тебе здивувало? Відредагуй і запиши текст так, щоб він відповідав малюнку.
- Визнач відмінок іменників. Обведи іменники, ужиті в місцевому відмінку.
- Чому потрібно зберігати речі на своїх місцях?

7 Поясни, як розрізнити давальний і місцевий відмінки. Використовуй схему на с. 105. Випиши словосполучення, у яких іменники вжито в місцевому відмінку.

Дарувати сестрі, дарувати на подвір'ї, зберігати в школі, приносити братові, принести в руці, допомагати вчителеві, допомагати на уроці, сидіти на стільці, книжка на полиці, йти по коридору, дякувати бабусі, бігти по дорозі.

Редагую.

дмитро був у капелюх і куртка. у рука тримав наплічник. Він стояв на зупинка і чекав на автобус.

8 Спиши, розкриваючи дужки. Визнач відмінок іменників. Познач закінчення.

Оленка допомагає (мама, тато, брат, сестра, бабуся, дідусь). Олесь дарує (друг, подруга, товариш, товаришка) свої малюнки. Ми бачили тварин у (ліс, поле, річка, озеро, море, земля, вода, небо).

Кличний відмінок іменників

Кличний відмінок не відповідає на питання. Уживай його як звертання.

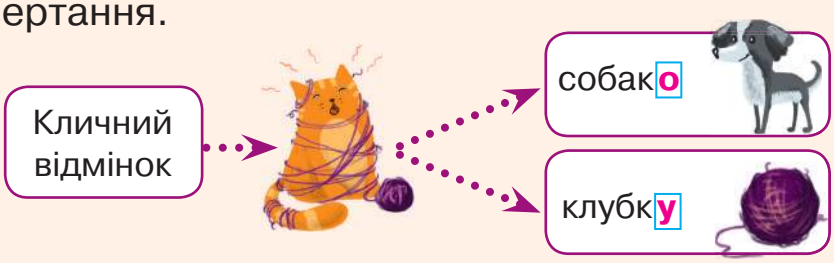

Іноді кличний відмінок має такі самі закінчення, як й інші відмінки. У таких ви́падках відмінок визначаємо за контекстом (з'ясовуємо, чи є в реченні звертання — кличний відмінок, чи немає — інші відмінки).

1 Прочитай речення. Визнач, у якому з них виділені слова вжито в кличному відмінку.

1. Насипало багато **снігу**. **Снігу**, йди перед святами!
2. **Свято**, прийди! У школі було новорічне **свято**.

2 Запиши слова в таблицю. Назви «зайві» іменники.

Називний	Кличний
Вітер, Олег, …	Вітре, Олеже, …

Вітер, Олеже, сонце, вітре, зима, зимі, сонцем, Інна, зимо, Ігорю, Інно, Ігор, Олег, Ігоря, сонцю, вітрові, Олега, Інну.

3 Запиши своє ім'я в кличному відмінку. Доповни таблицю іменами своїх друзів, рідних, знайомих (у кличному відмінку).

-о	-е	-ю	-є
Тетяно, Миколо, Поліно, Алісо, Анно	Романе, Артеме, Тарасе, Богдане, Іване	Андрію, Сергію, Ігорю, Олю, Юлю	Маріє, Юліє, Софіє, Соломіє, Валеріє

4 Склади діалог, уживаючи імена в кличному відмінку.

Відмінювання іменників у множині

1 Вірш. Тема і головна думка. Ритм. Рима. Настрій.

МИ СЬОГОДНІ — СНІГОПАДИ

У снігу — дахи і сходи.
Небо — **дзвінкомолоде**.
Ми сьогодні — **снігоходи**:
Ті, хто вулицями йде.
Славно Києвом гуляти —
Навпрошки і по стежках.
Ми сьогодні — **снігокати**:
І на лижах, й на санкáх.

Можна, посмішки заради,
Збігти й задом наперед.
Ми сьогодні — **снігопади**:
Всі, хто падає в замет.
Морозенко невеликий.
Не хурделить, не мете.
Крізь заплющені повіки:
Сонце — **теплозолоте**.

Григорій Фалькович

2 Випиши іменники з вірша в завданні 1 у таблицю.

Іменники в однині	Іменники в множині
Снігу, ...	Дахи, ...

- Запиши в множині іменники, які ужиті в однині. Які іменники уживаються тільки в однині? тільки в множині?
- Випиши з вірша виділені слова. Доведи, що вони складні. Придумай складні слова, у яких першою частиною буде слово сніг.

3 Розглянь таблицю відмінювання іменників у множині на форзаці.

- Зміни за відмінками іменники **сніги**, **лижі**, **трамваї**, **зими**. Познач закінчення.

4 Усно визнач відмінок іменників із вірша у завданні 1. Запиши іменники в початковій формі.

5 Спиши, розкриваючи дужки. Познач закінчення іменників. Визнач відмінок іменників.

Ти кліпаєш (очі), поводиш (плечі), слухаєш (вуха), збираєш (пальці), плескаєш (долоні), носиш (руки), бігаєш (ноги).

Ми мандрували по полях (села, міста, гори, озера, моря, океани, вулиці, мости).

-ах
-ях

Розвиток мовлення. Досліджую тему

Ти, напевно, знаєш про новорічну традицію прикрашати ялинку. Дізнайся про рослини, що їх прикрашають люди на Новий рік у різних країнах світу. Напиши текст про них.

Підготуйся до написання тексту

Знайди інформацію з теми. Занотуй джерело інформації

Напиши заголовок тексту

Наприклад: «Рослини, що їх прикрашають люди в різних країнах світу»

Зачин

Напиши про те, що в різних країнах люди прикрашають різні рослини для святкування Нового року

Головна частина

Опиши дві-три рослини. Кожну рослину починай описувати з нового абзацу

Кінцівка

Зроби висновок. Чому в різних країнах люди обирають різні рослини для святкування Нового року?

Доповни текст зображенням

Намалюй картинку рослини чи зроби / знайди фото

Що я знаю / умію?

1 Випиши з тексту Жіля Тібо «Де мій хокейний светр?» 15 іменників за абеткою. Визнач число, рід, відмінок іменників. Запиши їх у початковій формі.

Пишу для себе. Напиши про традиції святкування новорічних свят у твоїй родині.

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня/учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

БОЛЬШАКОВА Інна Олексіївна
ХВОРОСТЯНИЙ Ігор Григорович

«УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»

Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

(Частина 1)

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Провідний редактор *І. Л. Морєва*. Редактор *Ю. М. Миронова*.
Художнє оформлення *В. І. Труфена*. Технічний редактор *С. О. Петрачков*.
Комп'ютерна верстка *С. В. Яшиша*. Коректор *В. П. Нестерчук*

Окремі зображення, що використані в оформленні підручника,
розміщені в мережі інтернет для вільного використання

Підписано до друку 27.04.2021 р. Формат 84×108/16.
Папір офсетний. Гарнітура Прагматика. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 13,44. Обл.-вид. арк. 13,2.
Наклад 85 383 пр. Зам. № 2640.

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5215 від 22.09.2016.
Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61165.
E-mail: office@ranok.com.ua. Тел. (057) 719-48-65, тел./факс (057) 719-58-67.

Підручник надруковано на папері українського виробництва

Надруковано у друкарні ТОВ «Фактор-друк»,
вул. Саратовська, 51, Харків, 61030.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5496 від 23.08.2017.
Тел. +38 (057) 717-51-85. E-mail: office@druk.factor.ua

ТВЕРДІ, М’ЯКІ, ПОМ’ЯКШЕНІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Тверді звуки, що не мають парних м’яких	[в]	[м]	[п]	[б]	[ф]	[г]	[ґ]	[х]	[к]	[ж]
	[ч]	[ш]	[дж]							
Тверді звуки	[д]	[з]	[дз]	[л]	[н]	[р]	[с]	[т]	[ц]	
М’які звуки	[д’]	[з’]	[дз’]	[л’]	[н’]	[р’]	[с’]	[т’]	[ц’]	[й]

М’які звуки

Пом’якшені звуки

[б’], [п’], [в’], [м’], [ф’], [ж’], [ч’], [ш’], [дж’], [ґ’], [к’], [х’], [г’]

ДЗВІНКІ ТА ГЛУХІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Дзвінкі	[б]	[д]	[д’]	[ж]	[з]	[з’]	[дж]	[дз]	[дз’]	[ґ]	[г]
Глухі	[п]	[т]	[т’]	[ш]	[с]	[с’]	[ч]	[ц]	[ц’]	[к]	[х]

Дзвінкі	[в]	[л]	[л’]	[м]	[н]	[н’]	[р]	[р’]	—	[й]
Глухі	—	—	—	—	—	—	—	—	[ф]	—

РОЗКАЗУЮ ПРО СЛОВО

Що означає?

З яких частин складається?

Звуко-буквений склад

До якої частини мови належить?

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ У МНОЖИНІ

Відмінок	Питання	Чоловічий і середній роди				
Н. в.	*хто? що?*	кот**и́**	ко́н**і**	музе́**ї**	ву́х**а**	поля́
Р. в.	*кого? чого?*	кот**і́в**	ко́н**ей**	музе́**їв**	вух	пол**і́в**, піль
Д. в.	*кому? чому?*	кота́**м**	ко́н**ям**	музе́**ям**	ву́х**ам**	поля́**м**
Зн. в.	*кого? що?*	кот**и́**, кот**і́в**	ко́н**і**, ко́н**ей**	музе́**ї**	ву́х**а**	поля́
Ор. в.	*ким? чим?*	кота́**ми**	кі́нь**ми**, ко́н**ями**	музе́-**ями**	ву́х**ами**, вуш**и́ма**	поля́**ми**
М. в.	*на кому? на чому?*	на кота́**х**	на ко́н**ях**	у му-зе́**ях**	у ву́х**ах**	на поля́**х**
Кл. в.		кот**и́**	ко́н**і**	музе́**ї**	ву́х**а**	поля́

Відмінок	Питання	Жіночий рід			
Н. в.	*хто? що?*	бере́з**и**	топо́л**і**	гру́ш**і**	конва́л**ії**
Р. в.	*кого? чого?*	бері́з	топо́ль	груш	конва́л**ій**
Д. в.	*кому? чому?*	бере́з**ам**	топо́л**ям**	гру́ш**ам**	конва́л**іям**
Зн. в.	*кого? що?*	бере́з**и**	топо́л**і**	гру́ш**і**	конва́л**ії**
Ор. в.	*ким? чим?*	бере́з**ами**	топо́л**ями**	гру́ш**ами**	конва́л**іями**
М. в.	*на кому? на чому?*	на бере́-з**ах**	на топо́-л**ях**	на гру́-ш**ах**	на конва́-л**іях**
Кл. в.		бере́з**и**	топо́л**і**	гру́ш**і**	конва́л**ії**

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

4 КЛАС. ЧАСТИНА 1

Особливості підручника:

- тексти різних типів і завдання для їх аналізу
- завдання для розвитку усного і писемного мовлення
- вправи для формування орфографічних й орфоепічних умінь
- система різнорівневих завдань
- ілюстративний матеріал для формування читацької мотивації
- візуалізація правил
- система завдань для розвитку критичного та креативного мислення
- вправи для розвитку емоційного інтелекту

Інтернет-підтримка підручника дозволить:

- **пройти онлайн-тестування за кожним розділом**
- **переглянути відео про відомих письменників і письменниць**

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

ISBN 978-617-09-6894-4
2455-9668
9 786170 968944

Інтернет-підтримка